

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Ladislav Bartko, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Juraj Glovňa, Nicol Janočková, Ján Kačala, Sibyla Mislovičová, Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Jozef Pavlovič, Mária Pisárčiková, Matej Považaj, Mária Šimková, Iveta Vančová

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

KAČALA, Ján: Jednočlenné neurčité vety podmienené konštrukčne . 321
GAVORNÍK, Peter: Projekt CIEVY CIELENÉ VYSVETĽOVANIE CIEVNYCH CHORÔB A CIEVNYCH PORÚCH 333

DISKUSIE

HORŇANSKÝ, Imrich: Jedna poznámka ku kategórii gramatického rodu toponým pri štandardizácii slovenských geografických názvov 337

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (18) 342

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

CHOCHOL, Martin: *Na čarnej zemi še (bili) chľib rodzi* (Z lexiky zemplínskych nárečí) 350

ROZLIČNOSTI

Budem sa pomstiť. K. K á l m á n o v á 355

SPRÁVY A POSUDKY

Aktuálne pohľady na jazykovo-historické fakty a jazykovedné osobnosti. M. Š i m k o v á 357
Zborník o jazykovej kultúre. A. G o l i a n o v á 360
Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine. M. P i s á r č i k o v á 366

SPYTOVALI STE SA

Ako sa nazýva obyvateľ Severného Írska? I. Vančová	370
Obsah 43. ročníka	371
Index 43. ročníka. S. Mislovičová	374

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 43, 2009, č. 6 (21. 12. 2009). Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 5,38 € (162 Sk), jednotlivé čísla 0,90 € (27 Sk). Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/4230377. Registračné číslo 7050. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2009

Cena 0,90 € (27 Sk)

Jednočlenné neurčitkové vety podmienené konštrukčne

JÁN KAČALA

V skladbe spisovnej slovenčiny zisťujeme, že niektoré minimálne syntaktické jednotky (rozumieme nimi vetné členy) sú vo svojom jestvovaní a fungovaní v príslušnej syntaktickej konštrukcii podmienené inou analogickou jednotkou (t. j. vetným členom; v závislostnej a syntagmatickej syntaxi sa pri takej dvojici dominujúcej a dominovanej jednotky vraví o podradenom a nadradenom vetnom člene). No jestvujú aj také minimálne syntaktické jednotky, čo sú syntakticky podmienené celou konštrukciou, prípadne istým dominantným členom takejto konštrukcie (v závislostnej a syntagmatickej syntaxi tu hovoríme o nadradenej vete, pričom takouto nadradenou vetou môže byť hlavná, ale aj vedľajšia veta). Na druhej strane zisťujeme aj prípady, keď výskyt istej syntaktickej jednotky (spravidla vety) je podmienený nie konkrétnym nadradeným vetným členom alebo nadradenou vetou, lež celou konštrukciou, v ktorej sa daná syntaktická jednotka vyskytuje, mohli by sme povedať: konštrukciou ako celkom. Tieto všeobecné zistenia v ďalšom výklade doložíme príkladmi.

Keď tu vravíme o konštrukčne podmienenej syntaktickej jednotke, treba tomu rozumieť tak, že daná syntaktická jednotka jednoducho patrí k podstate danej konštrukcie, bez nej by konštrukcia nebola (úplnou) konštrukciou. Osobitne výrazné je to pri takzvaných vedľajších vetných členoch ako ob-

ligatórnych (záväzných) členoch istých syntaktických konštrukcií. Takýto ráz má povedzme príslovkové určenie spôsobu v jednočlenných vetných konštrukciách vybudovaných na bezpodmetovom zvratnom tvare typu *ide sa*, a to v spojitosti so stavovým datívom, napríklad: *V hlavnom meste sa mu študovalo ľahko (, keď tam mal plno rodiny)*. Tento dispozičný významový odtienok, vlastný takejto konštrukcii so záväzným príslovkovým určením spôsobu (v danom prípade vyjadreným príslovkou *ľahko*), zaznamenávame aj v rámci dvojčlenných viet, pri ktorých uvedenému jednočlennému typu zodpovedá veta založená na zvratnom pasíve typu *Fyzika sa mu študovala ľahko*. Takáto veta so zvratným pasívom a s dispozičným významovým odtienkom má takisto záväzné príslovkové určenie spôsobu a zjavne pre tento dispozičný významový odtienok vyznačuje ju istá systémová výlučnosť: totiž to, že jej nezodpovedá synonymický náprotivok v podobe vety s opisným pasívom; takýto synonymný vzťah medzi dvoma druhmi vety s pasívnou vetnou perspektívou je ináč v našom jazyku pravidelným javom, napríklad: *Ponúkané hračky sa vyrábajú z dreva* a *Ponúkané hračky sú vyrábané z dreva*.

Prípady, keď podradená veta ako celok je syntakticky podmienená nadradenou vetou, predstavujú regulárne podradňovacie súvetie, v ktorom sa v duchu všeobecne rozšírenej slovenskej gramatickej tradície vedľajšie vety rozoznávajú podľa toho, ktorý vetný člen zastupujú v rámci nadradenej vety. Na základe syntagmatického princípu sa takéto navzájom spojené vetné súčasti takisto pokladajú za syntagmu: v nej sú syntagmaticky spojené nadradená veta a podradená veta – tá druhá s platnosťou niektorého z vetných členov nadradenej vety. V rámci nadradenej vety sa vetnočlenská povaha podradenej či vedľajšej vety môže signalizovať deiktickými (odkazovacími) t-ovými, ale aj inými (napríklad vymedzovacími) zámenami. Povedzme vo vete *Prišiel taký, že sme ho ani nemohli spoznať* zámeno *taký* ako formálny vetný člen zastupuje subjektový doplnok, ktorý je obsahovo plnohodnotne realizovaný v podobe vedľajšej vety so základnou podradňovacou spojkou *že* a s obrazným, nepriamym (účinkovým) spôsobom vyjadrenia príslušného obsahu.

Po týchto úvodných všeobecných výkladoch môžeme pristúpiť k užšej téme jednočlenných neurčitkových viet podmienených konštrukčne. Máme na mysli také prípady neurčitkových viet, ako sú:

- (1) *Nevedela, ako si s ním poradiť.*
- (2) *Dal mu radu, ako v spore nestratiť časť.*
- (3) *Zamyslel sa nad synom, či ho nedať za murára.*
- (4) *Otázka je, ako situáciu bez ujmy zvládnuť.*

V prvom prípade máme pred sebou súvetie, v ktorom podradená veta vystupuje vo funkcii predmetu tvoriaceho súčasť nadradenej vety. Toto zistenie sa nám potvrdí uplatnením otázkovej metódy: na otázku zostavenú z hlavnej vety *Čo nevedela?* dáva odpoveď súvzťažná vedľajšia veta: *(To,) ako si s ním poradiť.* V druhom prípade ide o súvetie, v ktorom podradená veta má funkciu prívlastku nadradeného podstatného mena *rada*, ktoré je súčasťou nadradenej vety. Aj tu sa nám toto zistenie potvrdí použitím otázkového testu: Na otázku *Akú radu mu dal?* prináša odpoveď vedľajšia veta: *(Takú,) ako v spore nestratiť časť.* V treťom súvetí sa stretáme s príslovkovým určením cieľa (účelu). Tento poznatok nám zasa potvrdí vhodne sformulovaná testová otázka: *S akým cieľom (úmyslom) sa zamyslel nad synom?* Odpoveď znie: *(S takým,) či ho nedať za murára.* A napokon vo štvrtom súvetí vedľajšia veta vystupuje vo vzťahu k nadradenej vete v úlohe podmetu. Na otázku *Čo je otázka?* máme odpoveď obsiahnutú v podradenej vete v podobe: *(To,) ako situáciu bez ujmy zvládnuť.*

Konštrukčnou podmienenosťou neurčitkovej vedľajšej vety v našom výklade rozumieme jej viacnásobnú konštrukčnú viazanosť na nadradenú vetu, s ktorou utvára podradňovacie súvetie. Táto konštrukčná viazanosť sa prejavuje vo významovo-výrazovej (t. j. obsahovo-sémantickej i gramatickej) výstavbe celého podradňovacieho súvetia, ako aj samej nadradenej vety a samej podradenej vety. Dôležitou súčasťou syntaktickej formy takýchto súvetí je ich vetosled. V skúmaných súvetiach je pevný a má ustálené poradie súčastí: na prvom mieste stojí nadradená veta, na druhom mieste je podradená veta. Inverzné (t. j. obrátené), no zato silno príznakové poradie je možné iba v dvoch prípadoch: 1. pri podradňovacom súvetí s objektovou vedľajšou vetou (prípád 1a) a 2. pri podradňovacom súvetí s podmetovou vedľajšou vetou (prípád 4a). Iba v týchto dvoch typoch spomedzi skúmaných štyroch typov je teda možné poradie viet 1. podradená veta, 2. nadradená veta, t. j. v konkrétnych prípadoch:

(1a) *Ako si s ním poradiť, (to) nevedela.*

(4a) *Ako situáciu bez ujmy zvládnuť, (to) je otázka.*

Predtým, ako podáme podrobný rozbor spomínanej konštrukčnej viazanosti uvedených typov vedľajších viet, pokladáme za potrebné podať vysvetlenie toho, že pri vymedzených typoch vedľajšej vety sa v našom výklade kumuluje (spája) vetnočlenský pohľad (t. j. to, že daná vedľajšia veta má istú vetnočlenskú platnosť) s poukazom na druh jadra vety podľa členitosti, konkrétne s tým, že v skúmaných neurčitkových typoch zároveň ide o jednočlenné vety. Vynára sa otázka, či takéto spojenie dvoch syntaktických hľadísk je potrebné a odôvodnené a či uvedená kumulácia je jediná možná, to značí, či tu nejde o vzájomnú podmienenosť daných znakov.

Pri odpovedi na túto otázku vychádzame predovšetkým z toho, či skúmaný (neurčitkový) syntaktický útvar má povahu vety alebo nie. Keď je odpoveď na túto otázku kladná, keď teda daný útvar spĺňa podmienky vety, prípadne má povahu vety, potom je prirodzená aj druhá otázka, vychádzajúca z charakteru jadra tejto vety, t. j. z toho, či je jadro rozčlenené, a teda má podmetovú a prísudkovú časť, alebo je nečlenené, a tak nemá podmetovú a prísudkovú časť, lež sa zakladá na osobitnej jednočlenej báze, t. j. na vetnom základe ako hlavnom člene jednočlenej vety. Členenosť jadra vety je jeho základná, mohli by sme povedať, imanentná vlastnosť, vyznačuje sa ňou každý syntaktický útvar, ktorý spĺňa podmienky vety, vetnosti, preto spojenie vetnočlenského hľadiska s hľadiskom členitosti sa ukazuje ako celkom prirodzené a nezávisí od toho, či daný skúmaný syntaktický útvar je súčasťou vyššieho, zložitejšieho syntaktického celku (t. j. súvetia, v danom prípade podrad'ovacieho), alebo vystupuje ako samostatný.

Na naznačenú otázku, či medzi uvedenými dvoma hľadiskami, prípadne – na vlastnej syntaktickej úrovni – medzi uvedenými dvoma syntaktickými znakmi je vzájomná podmienenosť, treba jednoznačne odpovedať kladne, lebo v pozícii vedľajšej vety nemusí v našom jazyku stáť iba slovesný neurčitok; slovesný tvar ako najvýraznejší nositeľ vetnosti môže byť aj určitý, s plnohodnotnou realizáciou predikatívnych kategórií spôsobu a času, a keď je to tvar osobného slovesa, ktoré predpokladá a žiada vyjadrenie subjektu či východiska deja osobitným pomenovaním, máme pred sebou nie jednočlennú vetu, lež dvojčlennú, pričom určitý slovesný tvar má syntaktickú funkciu

prísudku dvojčlennej vety. Namiesto jednoduchého prísudku, vyjadreného jedným plnovýznamovým slovesom, môže stáť aj spojenie pomocného slovesa v určitom tvare s neurčitkom plnovýznamového slovesa – v takom prípade máme pred sebou zložený prísudok. Porovnajme to na uvedených príkladoch:

- (1b) *Nevedela, ako/či si s ním poradí.*
- (2b) *Dal mu radu, ako v spore nestratí česť.*
- (3b) *Zamyslel sa nad synom, či ho nedá za murára.*
- (4b) *Otázka je, ako sa situácia dá bez ujmy zvládnuť.*

Rovnocenné s tvarmi oznamovacieho spôsobu v úlohe prísudku podradenej vety sú aj tvary podmieňovacieho spôsobu prítomného času. Ukazujú to príklady:

- (1c) *Nevedela, ako/či by si s ním poradila.*
- (2c) *Dal mu radu, ako by v spore nestratil česť.*
- (3c) *Zamyslel sa nad synom, či by ho nedal za murára.*
- (4c) *Otázka je, ako by sa situácia dala bez ujmy zvládnuť.*

Uvedená otázka súvisí aj s mnohofunkčnosťou neurčitých slovesných tvarov, s tým, že neurčité slovesné tvary – na rozdiel od určitých, ktorých základná a výhradná syntaktická funkcia je funkcia prísudku, prípadne slovesnej časti zloženého prísudku alebo slovesného vetného základu, prípadne slovesnej časti zloženého vetného základu – vo vete zaujímajú veľmi rozmanité pozície a vystupujú vo funkcii mnohých vetných členov.

Ako je známe, najväčšiu a systematickú pozornosť vetám vybudovaným na neurčitku venoval Jozef Ružička v dnes už klasickej monografickej štúdiu *Skladba neurčitku v slovenskom spisovnom jazyku* z roku 1956. Zhustený systematický výklad o syntaktických funkciách neurčitku z pera Jozefa Ružičku nájdeme aj v syntetickej *Morfológii slovenského jazyka* z roku 1966. Aj s opretím o poznatky týchto prác a najmä na základe výsledkov, ku ktorým sme dospeli v našej monografii *Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine* z roku 2009, môžeme súhrnne povedať, že neurčitok podobne ako bezpodmetový zvrtný tvar typu *ide sa* je v skladbe slovenského jazyka

jednou z najvýraznejších morfológicky sformovaných opôr jednočlennosti vety.

Je to podmienené aj intečnými vlastnosťami neurčitku, t. j. jeho spájateľnosťou s inými jednotkami vety. Máme na mysli to, že neurčitok sa podľa svojej intenčnej hodnoty syntakticky môže spájať s predmetom, ktorý je zasahovaný neurčitkovým dejom, s pomenovaniami vlastností a okolností, v ktorých prebieha slovesný dej, ale môže – nie síce plnohodnotne vyjadrovať, ale aspoň v sémantickej rovine – naznačovať aj vzťah deja k svojmu východisku, ktoré je vo vete pomenované povedzme vo forme objektu prísudkového slovesa. Máme tu na mysli prípady, keď neurčitok vystupuje v úlohe objektového doplnku, objektu alebo príslovkového určenia cieľa (účelu). Ide o príklady typu

(5) *Videl ženu vystupovať z električky.*

(6) *Rozkázali väzňom cvičiť na dvore.*

(7) *Poslala chlapca nakúpiť potraviny.*

Syntaktické a sémantické vzťahy neurčitku sa zreteľne ukazujú, keď tento neurčitok nahradíme určitým slovesným tvarom v úlohe prísudku pretransformovanej vedľajšej vety:

(5a) *Videl ženu, ako vystupuje z električky.*

(6a) *Rozkázali väzňom, aby cvičili na dvore.*

(7a) *Poslala chlapca, aby nakúpil potraviny.*

Vo svojej citovanej monografii Jozef Ružička v samostatnej kapitole na s. 73 – 99 podrobne opísal a hojnými príkladmi doložil používanie neurčitku ako pomenovacieho slovesného tvaru vo funkcii základného člena jednočlennnej vety – vetného základu. V rámci tejto kapitoly síce Jozef Ružička na s. 85 v spoločnom odseku uvádza početné príklady, v ktorých neurčitková konštrukcia vystupuje v pozícii predmetovej vedľajšej vety, ako aj niekoľko dokladov, v ktorých neurčitková konštrukcia funguje ako prívlastková vedľajšia veta a ako cieľová (účelová) vedľajšia veta, ale tieto prípady neurčitkovej vedľajšej vety nehodnotí ako podmienené konštrukčne, t. j. nespomína to, že takéto neurčitkové vety sú pevnou súčasťou podrad'ovacieho

súvetia, ani sa nezaobera vetnočlenskou platnosťou uvádzaných vedľajších viet. V Ružičkovej monografii sme nenašli ani zmienku o neurčitkových vetách s funkciou podmetovej vedľajšej vety, t. j. naše typy vety uvádzané pod bodom (4), hoci téme neurčitkového podmetu venuje celú jednu kapitolu práce (s. 21 – 39).

Toto naše zistenie si netreba vysvetľovať ako kritiku Ružičkovej priam vzorovej syntaktickej monografie, ale skôr ako pripomenutie skutočnosti, že napriek jestvovaniu dôkladných monografických štúdií o istej syntaktickej téme nemožno zostať na dosiahnutej úrovni vedeckého poznania, lež treba v ňom neprestajne pokračovať a dosahovať tak nové horizonty.

V ďalšej časti príspevku uvedieme doklady z literatúry a z tlače, zhrmaždené na ilustráciu skúmaných neurčitkových jednočlenných viet podmienených konštrukčne. Táto celková konštrukčná podmienenosť vedľajšej vety sa prejavuje aj lexikálnosémanticky tým, že v rámci nadradenej vety bývajú v prísudku slovesá alebo podstatné mená, alebo prídavné mená istých významov, prípadne súčasťou nadradenej vety sú podstatné mená istých významových okruhov; konkrétne: 1. v súvetiach s podradenou *p r e d m e t o v o u* vetou ide o slovesá zmyslového vnímania, hovorenia alebo iných duševných činností; 2. v súvetiach s podradenou *p r í v l a s t k o v o u* vetou sú to nadradené podstatné mená, na ktoré sa vedľajšia veta slovosledovo tesne syntakticky viaže najmä prostredníctvom vzťahného zámena *ako*, menej často aj iných vzťahných zámen. Ide o podstatné mená viacerých významových okruhov, napríklad: *spôsob* či pl. *spôsoby*, *cesta*, *pravidlo* alebo pl. *pravidlá*, *otázka*, *plán* aj pl. *plány*, *návrh*, často aj pl. *návrhy*, *rada*, *návod*, *forma*, *možnosť*, ako aj pl. *možnosti*, *východisko*, *nádej*, *myšlienka*, prípadne pl. *myšlienky*, *učenie*, *konceptia* a viaceré iné podstatné mená najmä z okruhu abstraktných mien. Takéto podstatné mená v rámci nadradenej vety môžu zastávať funkciu rozličných vetných členov – základných aj rozvíjajúcich –, prípadne súčastí takýchto vetných členov; 3. v súvetiach s podradenou *c i e ľ o v o u* (účelovou) vetou sú to opätovne slovesá duševných činností, ako aj slovesá s významom pohybu alebo vyvolávania pohybu predmetu vety a napokon 4. v súvetiach s podradenou *p o d m e t o v o u* vetou bývajú neslovesnou súčasťou zloženého prísudku podstatné mená typu *otázka*, *problém*, *zámer* alebo spojenia typu *hlavná vec*, *jediná starosť*, *hlavná záležitosť* a podobne, prípadne slovotvorne alebo sé-

manticky blízke prídavné mená typu *otázne, problematické, dôležité, najdôležitejšie, hlavné* a podobne.

Z hľadiska častosti výskytu uvedených štyroch typov konštrukčne podmienených jednočlenných neurčitkových viet, ako aj z hľadiska vyjadrovacích oblastí, v ktorých sa vyskytujú, možno povedať, že spomenuté typy predmetovej a prívlastkovej vedľajšej vety sú veľmi bežným a častým vyjadrovacím prostriedkom v prejavoch rozličných štýlov spisovnej slovenčiny, najmä verejných, a v písomnej podobe. Časté sú aj neurčitkové jednočlenné vety s funkciou podmetovej vedľajšej vety, a to najmä v prejavoch konverzačného štýlu, prípadne aj publicistického štýlu.

1. Konštrukčne podmienené podradené neurčitkové vety s funkciou predmetu nadradenej vety spája s nadradenou vetou podrad'ovací spájací výraz, najmä podrad'ovacia spojka *či* a ďalej sú časté najmä vzťahné zámená *ako, kedy, kde, kade, prečo*, ktoré v rámci podradenej vety zastupujú vetný člen – príslovkové určenie spôsobu, času, miesta alebo príčiny; časté sú aj vzťahné zámená *ktorý, čo, kto*, ktoré vo svojich nepriamych pádoch v rámci podradenej vety zastupujú predmet. Výskytom vzťahných zámen takáto podradená veta nadobúda ráz nepriamej opytovacej vety. Neurčitková konštrukcia má zreteľný modálny význam, pôsobí tak, akoby z nej bolo vypustené modálne sloveso *mať* (*povinnosť*); konštrukcia ako celok vyjadruje význam potreby, nevyhnutnosti, možnosti konať alebo vykonať dej vyslovený neurčitkom. V niektorých dokladoch sa tento modálny význam vyslovuje priamo – modálnou vetnou príslovkou *treba* – *netreba*. Príklady z literatúry:

Myslel na to, či vyzuť a spáliť baganče. (M. Figuli) – *Ukonaný sa oprel o studený mŕ domu a nevedel, čo si má počať, či hľadať Lucku ďalej na námestí, alebo ísť k nej rovno domov.* (P. Jaroš) – *Možno sám bol voľakedy pastierom; dobre vie, ako narábať s úbohým mládencom, čo pozná len strminy, zlú pašu a plané slová gazdov urbarialistov.* (Ľ. Ondrejov) – *Ani sa ma nepýtaj, ako sa mu pomstiť.* (tlač 1995) – *Pršalo a bola tma, že keby mi bol dal niekto zaucho, ani by nebol videl, komu sa poďakovať.* (J. G. Tajovský) – *A hneď ma začal zaučovať, ako variť horársku polievku, koľko treba dať do hrnca soli, koľko zäsmažky, ako sa v mušličke zarába cesto a ako ho treba nastýkať do hrnca.* (Ľ. Ondrejov) – *Rozmýšľam, ako priviazať mŕtvolu.* (I. Krasko) – *Uvažovať o tom, ako zaviesť rozvíjanie tvorivosti do vyučova-*

cieho procesu, a nepripúšťať si pritom možné prekážky by znamenalo neorientovať sa v skutočnosti. (odborná tlač) – Chvilu vysvetľuje, ako písať, čo písať, odkiaľ a pokiaľ, odporúča hneď sa dať do roboty, nebáť sa a dlho nepremýšľať. (F. Hečko) – Uvažoval som nacytro, čo teraz vlastne robíť. (M. Figuli) – Krysy vždy vedia, kedy utiecť a kedy zaútočiť. (J. Tužinský) – Vedia, kedy treba odísť. (J. Tužinský)

2. Neurčitkové konštrukcie s funkciou p r í v l a s t k u vo vzťahu k podstatnému menu v rámci nadradenej vety takisto bývajú uvedené vzťažnými zámenami, najmä vzťažným zámenom *ako*, ktoré ako formálny vetný člen v rámci podradenej vety ukazuje na význam spôsobu a má teda v nej funkciu (formálneho) príslovkového určenia spôsobu. Aj tento typ neurčitkových viet má modálny význam potreby, nevyhnutnosti, možnosti konať či vykonať dej vyslovený neurčitkom. Aj v tomto prípade podradená veta má platnosť nepriamej opytovacej vety. Príklady z literatúry:

Každá zo skupín totiž nehľadá spôsob, ako pravidlá dodržať, ale skôr ospravedlnenie, prečo nedodržiavanie pravidiel div že nie je v celospoločenskom záujme. (T. Križka) – „Štandardné metódy“ predstavujú možnosť, ako si zabezpečiť hospodársku moc v budúcnosti. (tlač 1994) – Politické ve(k)slovanie sa im tak zapáčilo, že začali spriadať plány, ako zastaviť čas a oddialiť predčasné voľby. (tlač 1994) – Rada, ako zmeniť veci na lepšie? (J. Ch. Korec) – Prvý oddiel 2. hlavy Ústavy – t. j. všeobecné ustanovenia – zakotvujú interpretačné pravidlá, ako základné práva a slobody uplatňovať. (J. Chovanec) – Možno mal ku mne dôveru ako k začínajúcemu autorovi, sám ma uviedol pod čiarou Národných novín do verejnosti, sám si ma vzal na starosť a dával mi ponaučenia, ako písať a čomu sa vyhýbať. (J. Hrušovský) – Ak mal prísť do niektorej blízkej obce politik „vyššieho rangu“ (...), hľadali sa možnosti, ako prognostika izolovať. (I. Gallo) – Po prevrate som prestal ako autor existovať najprv pre Verejnosť, potom aj inde. A vždy sa našla zámienka, prečo neuverejniť. (A. Ferko)

V niektorých prípadoch sa pred nadradeným podstatným menom umiestňuje vymedzovacie zámeno *iný, inakší*, ktorým sa odkazuje na vlastný význam vyjadrený pripojenou podradenou vetou, napríklad: *Takto sa to ne-*

robi. Musíme nájsť inakší spôsob, ako faktora prehovoriť. (D. Chrobák) – *Pre republikána niet iného nebezpečenstva, ako zaostať za zákonmi republiky.* (J. Rozner) – *Keďže mierová konferencia maďarské argumenty pokladala za nedostatočné a málo presvedčivé, Maďarsku nezostala iná cesta, ako podpísať mierovú zmluvu v Trianone.* (L. Deák) V týchto prípadoch už niekedy máme do činenia nie so vzťažným zámenom *ako*, lež so spojkou *ako*; dokazuje to aj možná náhrada spojky *ako* príbuznou spojkou *než*. O možnosti takej náhrady sa presvedčíme na citovanom príklade z L. Deáka: ... *Maďarsku nezostala iná cesta, než podpísať mierovú zmluvu v Trianone.*

Iba zriedkavo sa možno stretnúť s prípadom, keď vedľajšiu neurčitkovú vetu s funkciou prívlastku uvádza spojka *či*: *Vtedy začne Kristína hlasno plakať. Syn sa zvráta k matke, koľké more úzkosti má v očiach. Je trocha aj v pochybách, či neodvolať slovo.* (F. Hečko)

3. Neurčítkové vety s funkciou príslovkového určenia cieľa a nadradenej vety sú spomedzi skúmaných štyroch skupín v našom dokladovom materiáli početne najmenej zastúpené. Ako spájací výraz tu funguje spojka *či*. Aj táto neurčítková konštrukcia vyjadruje modálny význam potreby, nevyhnutnosti, možnosti konať alebo vykonať dej pomenovaný neurčítkom. V niektorých prípadoch je tento modálny význam explicitne vyjadrený vetnou modálnou príslovkou *treba – netreba*. Príklady:

Skúmavo sa pozrel do tváre ujka Košibu, či mu veriť, či neveriť. (J. Skalka) – *Roztrpčene hľadel za kamarátmi, či ich nezavolať naspäť.* (tlač 2008) – *Ludia sa zbehnú pred dom, či ešte nepočuť muziku.* (preklad) – *Priplazil sa do jeho bezprostrednej blízkosti, či mu netreba pomôcť.* (preklad)

Neurčítková vedľajšia veta s funkciou príslovkového určenia cieľa môže byť uvedená aj vzťažným zámenom (*kde, ako*), ktoré v rámci vedľajšej vety má funkciu formálneho vetného člena (príslovkového určenia miesta alebo spôsobu). Vedľajšia neurčítková veta aj tu nadobúda povahu nepriamej opytovacej vety. Uvádzame príklady:

Zaujímal sa o autorovu najnovšiu knihu, kde ju dostať. (tlač 2009) – *Hľadel, ako čím skôr odísť.* (Š. Žáry)

4. Neurčitkové konštrukcie s funkciou p o d m e t u vo vzťahu k nadradenej vete sú uvedené vzťažnými zámenami, najmä zámenami *ako, prečo, kedy, kde, čo, ktorý*; tie v rámci vedľajšej vety vyjadrujú formálny vetný člen – príslovkové určenie spôsobu, príčiny, času, miesta, ďalej predmet vetnozákladového slovesa v tvare neurčitku alebo prívlastok vo vzťahu k nadradenému substantívu obsiahnutému v neurčitkovej vedľajšej vete. Spomedzi vzťažných zámen sú vylúčené zámena *kto, čo, ktorý* v tvare nominatívu, lebo ten implikuje subjektovú pozíciu vo vzťahu k neurčitkovému slovesu; taká pozícia je s jednočlenným rázom vedľajšej vety nezlučiteľná. Vedľajšie vety aj v tomto prípade majú modálny význam potreby, nevyhnutnosti či možnosti uskutočniť dej vyjadrený neurčitkom slovesa s funkciou vetného základu. Vedľajšie vety aj tu majú platnosť nepriamej opytovacej vety. Príklady:

Problémom je, ako dosiahnuť stabilitu. (tlač 2009) – *Jeho jediná starosť je, prečo sa trápne vyhovárať.* (preklad) – *Hlavná vec je, ako sa vyhnúť chrípke.* (odborná tlač) – *Jeho hlavná starosť je, kde získať peniaze.* (úzus) – *Hlavné teraz je, ako nestratiť hlavu.* (úzus)

Jednočlenná neurčitková vedľajšia veta s funkciou podmetu vo vzťahu k nadradenej vete môže byť uvedená aj spojkou *či*; aj na takto vybudovanú vetu sa vzťahujú zistenia, ktoré sme uviedli v súvisi s vetami uvedenými vzťažnými zámenami; napríklad: *Vážna otázka je, či sa nevzdať.* (úzus)

Aj posledné uvedené doklady svedčia o tom, že neurčitkové jednočlenné vety podmienené konštrukčne majú svoju osobitnú pravopisnú problematiku. Istý druh neistoty v tomto smere vychodí najmä z toho, že v nich niet verba finita, t. j. určitého slovesného tvaru, jednoznačne signalizujúceho vetný ráz, vetnosť takejto súčasti súvetia, a tak sa celkom prirodzene vynára otázka, či sa v takýchto vetách v písomnom zázname pred spájacím výrazom má písať čiarka alebo nie. Zo zásad o písaní čiarky v našej pravopisnej sústave je totiž známe, že písaním alebo nepísaním čiarky sa odlišuje písanie prirôvnávacích konštrukcií majúcich vetný ráz od konštrukcií, čo majú iba platnosť slovného prirôvnania (pozri *Pravidlá slovenského pravopisu*, 3. vyd., 2000, s. 101). Rozhodujúce je, pravdaže, zasa to, že v prirôvnáva-

cej vete sa vyskytuje verbum finitum, určitý slovesný tvar, a preto sa pred spájacím výrazom požaduje písať čiarku. Povahu dvojčlennej vetnosti alebo jednočlennej vetnosti tu dodáva verbum finitum, preto na rozdiel od „obyčajnej“, nevetnej prirovnávacej konštrukcie sa tu píše čiarka.

Je zjavné, že vetnosť v neurčitkovom type jednočlennej vety danému syntaktickému útvaru dodáva práve neurčitok, ktorý postačuje na konštituovanie jednočlennej vety aj v iných, analogických prípadoch, a preto aj v rozoberaných jednočlenných vetách s neurčitkovým vetným základom treba pred spájacím výrazom písať čiarku. (Tento náš záver je v súhlase s tým, čo sa o veci píše v citovanom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu na s. 102.) Dodajme, že takáto vedľajšia veta s charakterom jednočlennej vety má aj iné znaky plnohodnotnej vetnej konštrukcie, predovšetkým vlastný vetný význam, vlastnú vetnú formu podopretú výskytom podrad'ovacieho uvádzacieho spájacieho výrazu, ktorý je v našom jazyku univerzálnym či všeobecným znakom podradenej vety. Napokon zisťovanie vetného rázu je rozhodujúce aj pri pohľade, či ide o dvojčlenné vety alebo o jednočlenné vety.

Na záver už len konštatujeme, že aj zdanlivo jednoduché a jednotlivé syntaktické javy majú z hľadiska teoretickej syntaxe svoju závažnosť a že aj na nich možno ukázať uplatňovanie sa alebo neuplatňovanie sa istých všeobecnejších syntaktických princípov a postupov. Práve pre špecifickosť takýchto javov sa žiada posudzovať ich v ich jednotlivostnej podstate zároveň ako prejav všeobecného syntaktického.

LITERATÚRA

KAČALA, Ján: Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine. Martin: Matica slovenská 2009. 134 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vyd. Bratislava: Veda 2000. 592 s.

RUŽIČKA, Jozef: Skladba neurčitku v slovenskom spisovnom jazyku. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1956. 185 s.

Projekt **CIEVY**
CIELENÉ VYSVETĽOVANIE CIEVNÝCH CHORÔB
A CIEVNÝCH PORÚCH

PETER GAVORNÍK

Srdcovocievne choroby, srdcovo-cievne choroby, srdcovocievny systém, srdcovo-cievny systém, srdcovo-cievne abnormality, srdcovocievne poruchy – počujeme a čítame to denne. Vieme, o čo ide?

V súčasnej slovenčine existujú dvojice rovnako znejúcich zložených prídavných mien, ktoré sa odlišujú významom, čo sa naznačuje aj tým, že jedno sa píše so spojovníkom a druhé bez spojovníka (Duchková, 2008). Napr. zložené prídavné meno *srdcovo-cievny* (*kardio-vaskulárny*) zahŕňa význam „týkajúci sa srdca a ciev, srdcový a cievny“, kým zložené prídavné meno *srdcovocievny* (*kardiovaskulárny*) vyjadruje význam „týkajúci sa srdcových ciev“.

Prvý typ zložených prídavných mien predstavujú tie, v ktorých sú obidve zložky v priraďovacom a rovnocennom vzťahu, pričom význam takýchto prídavných mien je súhrnom významov obidvoch zložiek (Duchková, 2008). *Srdcovo-cievny* (*kardio-vaskulárny*) je rovnocenným priraďovacím súhrnom významov prídavných mien *srdcový* a *cievny*, napr. *srdcovo-cievny systém* (srdcový a cievny systém človeka; obehový systém organizmu); *srdcovo-cievne choroby* (choroby obehového systému; srdcové a cievne choroby; choroby srdca a ciev; srdcové necievne aj srdcové cievne choroby „centrálnej“ vencovitej srdcovej cirkulácie a choroby „periférnej“ artériovej a vénovej krvnej cirkulácie a lymfovej cievnej cirkulácie organizmu); *srdcovo-cievne poruchy* (srdcové a cievne poruchy; srdcové necievne aj srdcové cievne poruchy „centrálnej“ srdcovej cirkulácie a poruchy „periférnej“ cievnej cirkulácie; poruchy srdca a poruchy ciev) (Kadlec, 2009). Teda všeobecne, k cievny (vaskulárnym) chorobám nepatria srdcové necievne choroby (napr. niektoré vrodené chyby srdca, chlopňové chyby srdca, perikarditída, kardiomyopatie, myokarditída atď.), hoci tie takisto patria medzi kardio-vaskulárne choroby (pozri tabuľku).

Tabuľka. – Srdcové necievne choroby, srdcovocievne choroby, srdcovo-cievne choroby a cievne choroby (**cielené vysvetlenie v texte**)

SRDCOVO -CIEVNE CHOROBY	
SRDCOVÉ: 1. NECIEVNE 2. CIEVNE (SRDCOVOCIEVNE)	CIEVNE: 1. ARTÉRIOVÉ 2. MIKROVASKULÁRNE 3. VÉNOVÉ 4. LYMFOVÉ

Druhým typom sú tie zložené prídavné mená, ktoré vznikli z dvojslovných pomenovaní, a to zo spojenia prídavného mena s podstatným menom *srdcová cieva*: *srdcovocievny* (*kardiovaskulárny*). Zložky týchto prídavných mien nie sú v priradovacom, ale v podradovacom vzťahu a píšu sa bez spojníka (Duchková, 2008). Napr. *srdcovocievny systém* (systém srdcových ciev; systém vencovitých ciev; systém koronárnych ciev; „centrálne“ koronárna cirkulácia; srdcový cievny systém); *srdcovocievne choroby* (choroby srdcových ciev); *srdcovocievne poruchy* (poruchy srdcových ciev) (Kadlec, 2009). Teda srdcovocievne choroby tvoria len časť srdcovo-cievnych chorôb (pozri tabuľku).

Efektívna komunikácia, t. j. účinný prenos a výmena informácií, sa predovšetkým v odborných kruhoch nezaobíde bez jednoznačného jazyka, spoľahlivo formulujúceho metódy a výsledky najnovších výskumov.

Opakom takého vyjadrovania je priveľký komunikačný šum v podobe priveľmi variantného terminologického aparátu, ktorý zažíva ne jeden jazyk v mnohých vedeckých oblastiach (Levická, 2008). Komunikačný šum v medicíne však môže spôsobovať nielen nevýznamné nedorozumenie, ale aj chyby s vážnymi zdravotnými, sociálnymi a ekonomickými následkami. Imperatívom je teda systematická starostlivosť o terminológiu daného odboru.

Cievne choroby srdca („centrálnej cirkulácie“) a iných vnútorných orgánov a tkanív „periférnej cirkulácie“ človeka sú v súčasnosti najrozšírenejšie,

najzávažnejšie a najpálčivejšie problémy celého sveta vrátane Slovenskej republiky – angiopandémia tretieho milénia (Gavorník, 1999, 2001). Môžu postihovať rôzne druhy a typy krvných ciev (*artériové cievné choroby, vénové cievné choroby, choroby mikrocirkulácie*) a lymfových ciev (*lymfové cievné choroby*) a sú podmienené buď funkčnou poruchou (*funkčné cievné choroby*), alebo organickou štruktúrnou poruchou (*organické cievné choroby*). Pri postihnutí viacerých až všetkých ciev sa hovorí o generalizovaných (systémových) cievnych chorobách, pri postihnutí ciev jedného orgánu alebo tkaniva sa hovorí o lokalizovaných (regionálnych, orgánových) cievnych chorobách. Najzávažnejšie sú tie *stenotizujúce* (obliterujúce) *cievné choroby* (spôsobujúce uzatváranie ciev), ktoré postihujú vitálne dôležité orgány, teda *srdcové cievné choroby* (*kardiovaskulárne choroby*), *mozgové cievné choroby* (*cerebrovaskulárne choroby*) a *pľúcne cievné choroby* (*pulmovaskulárne choroby*). Klinicky významné sú aj *končatinové periférne cievné choroby* (*extremítovaskulárne choroby*), *obličkové cievné choroby* (*renovaskulárne choroby*), *abdominálne mezenterické cievné choroby* (*mezenterickovaskulárne choroby*), *genitálne cievné choroby* (*genitovaskulárne choroby*), *očné cievné choroby* (*okulovaskulárne choroby*), *ušné cievné choroby* (*otovaskulárne choroby*) a cievné choroby iných orgánov a tkanív periférnej cirkulácie. Ischémia až nekróza tkanív a orgánov spôsobuje nielen akútne zlyhanie alebo chronické zlyhávanie postihnutého orgánu, ale zvyčajne aj negatívne ovplyvňuje funkcie a štruktúry ďalších častí organizmu (Gavorník, 1999, 2001).

Kardinálny význam v patogenéze cievnych i necievnych chorôb majú predovšetkým endotelové cievné bunky, ktoré patria medzi esenciálne zložky nielen cievnej regulácie, ale aj homeostatickej regulácie neuro-endokrinného systému. Už minimálna kvalitatívna alebo kvantitatívna zmena niektorej z jej mnohostranných funkcií (*dysfunkcia endotelu*) môže spôsobiť vážne poruchy rôznych orgánov a tkanív, až fatálne následky celého organizmu (Gavorník, 1999, 2001, 2008).

Záver

Asi polovicu zo všetkých úmrtí populácie Európskej únie (Graham, 2007) vrátane Slovenskej republiky (NCZI, 2008) spôsobujú srdcovo-cievne choroby (choroby obehového systému). Z toho asi polovica úmrtí je na

srdcovocievne choroby (choroby srdcových ciev; koronárna choroba srdca) a ďalšia polovica úmrtí je spôsobená periférnymi cievnymi chorobami (chorobami periférnej cirkulácie), predovšetkým mozgovocievnymi, pľúcnicievnymi a končatinovocievnymi chorobami. Asi štvrtina zo všetkých úmrtí je na zhubné nádorové choroby, ktoré sú na 2. mieste úmrtnosti (Graham, 2007; NCZI, 2008). Aj keby sme nebrali do úvahy ďalšiu skutočnosť, že angiogenéza (novotvorba ciev) má evidentný význam pri vzniku a progresii zhubných nádorových chorôb, tak platí, že cievny, cievne choroby a cievne poruchy sú najväčším a najhorúcejším problémom internej medicíny a jej špecializovaného odboru – *angiológie* (*angeion* – gréc. cieva; *logos* – gréc. náuka, teda *náuka o cievach*).

Hlavným cieľom projektu **CIELENÉ VYSVETLOVANIE CIEVNYCH CHORÔB A CIEVNYCH PORÚCH**, ktorý rieši Prvé angiologické pracovisko II. Internej kliniky LFUK-FNsP, je zníženie chorobnosti a úmrtnosti na cievne choroby v Slovenskej republike. Publikáčna aktivita projektu **CIEVY** má prispieť k zlepšeniu komunikácie medzi lekármi, chorými i celou verejnosťou, k optimalizácii slovenského lekárskeho názvoslovía a k účinnej prevencii cievnych chorôb.

LITERATÚRA

DUCHKOVÁ, Silvia: Pravopis zložených prídavných mien. In: Kultúra slova, 2008, roč. 42, č. 2, s. 125.

GAVORNÍK, Peter: Ateroskleróza a iné choroby tepien. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského – Vydavateľstvo UK 1999. 216 s.

GAVORNÍK, Peter: Všeobecná angiológia. Angiologická propedeutika. Cievne choroby. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského – Vydavateľstvo UK 2001. 268 s.

GAVORNÍK, Peter: Endotel ciev človeka. In: Gavorník, P.: Očný ischemický syndróm a iné vaskulárne choroby oka. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského – Vydavateľstvo UK 2008. 100 s.

GRAHAM, I. – ATAR D. – BORCH-JOHNSEN Knut et al.: European guidelines on cardiovascular disease prevention in clinical practice: Executive summary. In: Eur Heart J, 2007, 28, s. 2375 – 2414.

KADLEC, Oskár: Slovenské lekárske názvoslovie. Slovak medical terminology. Nomina medica slovacica. Diel V – Choroby. C14. Kardio-vaskulárne choroby. Bratislava: Asklepios 2009. V tlači.

LEVIČKÁ, Jana: Slovenská terminologická databáza. In: Kultúra slova, 2008, roč. 42, č. 3, s. 139 – 156.

Národné centrum zdravotníckych informácií. Ročenka 2007. Bratislava: NCZI 2008. 66 s.

DISKUSIE

Jedna poznámka ku kategórii gramatického rodu toponým pri štandardizácii slovenských geografických názvov

IMRICH HORŇANSKÝ

Gramatickú kategóriu ako základnú jednotku gramatickej stavby jazyka považuje J. Horecký (1978, s. 111) za všeobecný významový prvok vyjadrený ustálenými a záväznými prostriedkami. Podľa V. Blanára (1996, s. 51) pri vlastných menách sa gramatické kategórie využívajú so zreteľom na vnútorné vzťahy propriálneho systému. Vlastné mená tvoria jednu zo základných vrstiev lexiky každého jazyka a spolu s apelatívami sa zaraďujú aj do gramatickej sústavy daného jazyka. Pretože zo slovnodruhového hľadiska sú propriá vždy substantívami, ich substantívna povaha je spätá s kategóriami rodu, čísla a pádu (Ľ. Sičáková, 2003, s. 5). Podľa M. Majtána (1996, s. 18) v bezpríponových geografických názvoch sa gramatický rod uplatňuje v zásade podľa gramatického rodu východiskového apelatíva.

V procese štandardizácie geografických názvov sa zriedkavo stretávame aj s javom, keď sa zvažuje prípadná úprava nárečovej podoby názvu, ktorého gramatická kategória rodu nie je identická s gramatickou kategóriou rodu apelatíva, s ktorým názov geneticky súvisí. Dôvodom takéhoto stavu je často skutočnosť, že pôvodnú slovenskú podobu toponyma (niekedy priamo apelatíva) prebrala maďarčina, hláskoslovne si túto podobu upravila podľa zákonitostí maďarčiny, táto upravená maďarská podoba sa späť prebrala do slovenčiny, ale táto podoba už neprešla prirodzeným vývojom, a teda v nárečí ostala zakonzervovaná táto podoba toponyma prevzatá z maďarčiny už s inou gramatickou kategóriou rodu. Sú však vyexcerpované aj prípady, ktorým nemožno pripísať takéto zdôvodnenie. V takýchto prípadoch zmeny gramatickej kategórie rodu sa skoro bezvýnimočne v štandardizačnom procese štandardizovala formálna podoba

názvu nezvyčajná pre slovenčinu s gramatickou kategóriou geografického názvu tak, ako to uvedený vývin názvu priniesol. Sme svedkami, že v štandardizačnom procese takáto nárečová podoba toponyma pôsobí retardlačne proti štandardizačným úpravám takým spôsobom, že dôsledkom je zakonzervovaná nárečová podoba.

V príspevku sa zaoberáme niektorými takými názvami. Spoločným prvkom skúmaných toponým je jav, že v geografickom názve sa uplatnil rod, ktorý bol prirodzený alebo sa zdal prirodzený vzhľadom na podobu názvu preberaného do slovenčiny (vzhľadom na zakončenie toponyma a na jeho zaradenie do skloňovacieho vzoru); nezohľadnila sa pôvodná podoba slovenského geografického názvu a jeho rod z obdobia jeho prebratia do maďarčiny. Po prerušení kontinuity používania toponyma v slovenčine a po návrate jeho modifikátu do slovenčiny geografický názov v slovenčine už neprešiel prirodzeným vývojom. Toponymum v slovenčine po prebratí maďarskej podoby a po jej jemnej úprave sa už nevrátilo k prirodzenej podobe. Nie všetky skúmané prípady možno zaradiť do kategórie prípadov sankcionovaných sprostredkovateľským procesom maďarčiny.

1. Pole a trigonometrický bod **Balát** (okres Nové Zámky, katastrálne územie Šurany, mapový list Základnej mapy Slovenskej republiky 1 : 10 000 45-23-18, -13) s vývojom S (stredný rod) → M (mužský rod): slovenčina *blato* → maďarčina *balát* → slovenčina *balát*. Pozri aj M. Majtán, 1996, s. 34.

2. Trigonometrický bod **Prostredný Balát** a pole **Balát** (okres Nové Zámky, katastrálne územie Veľký Kýr, 45-21-22) s vývojom S → M podobným ako v bode 1.

3. Pasienok **Nížné Balajty** a susedný pasienok a trigonometrický bod **Vyšné Balajty** (okres Košice-okolie, na pomedzí katastrálnych území Milhošť a Kechnec, 37-42-25), ženský rod, plurál, s vývojom S → Ž (ženský rod): slovenčina *blato* → maďarčina *balajta* → slovenčina *balajta*.

4. Samota **Balota** (okres Košice-okolie, na pomedzí katastrálneho územia Bohdanovce a Vyšná Myšľa, 38-31-01) s vývojom S → Ž: slovenčina *blato* → maďarčina *balota* → slovenčina *balota*.

5. Pole **Balata** (okres Levice, katastrálne územie Kukučínov, 46-13-11) s vývojom S → Ž: slovenčina *blato* → maďarčina *balata* → slovenčina *balata*.

6. Les **Za Balatou** (okres Senica, katastrálne územie Borský Mikuláš, 34-42-08) s vývojom S → Ž podobným ako v bode 5.

7. Les **Dlhý Mlak** (okres Poprad, katastrálne územie Starý Smokovec, 27-33-13, močaristá časť lesa s mokrad'ovým charakterom) s vývojom Ž → M: *mláka* → *mlak*. Pozri aj Š. Ondruš (2000, s. 67) a I. Horňanský (2007, s. 332). V tomto prípade zrejme sprostredkovanie cez maďarčinu nezohralo nijakú úlohu.

8. Časť obce, pole a trigonometrický bod **Šándorhalma** (okres Levice, obec Nový Tekov, 45-22-13, -17, -18) s vývojom M → Ž: slovenčina *chlm* → maďarčina *halom* → maďarčina *Sándorhalma* → slovenčina *Šándorhalma*.

9. Pole **Beržeň** (okres Trebišov, katastrálne územie Veľký Horeš, 38-34-19) s vývojom: (slovenčina *breza*) → *brezina* alebo *brezany* → maďarčina *berzsény/börzsöny* → slovenčina *beržeň*, alebo (slovenčina *breh*) → *brežany* → maďarčina *berzsény/börzsöny* → slovenčina *beržeň*.

10. Les a trigonometrický bod **Beržeň** (okres Košice-okolie, katastrálne územie Skároš, 38-31-07) s vývojom ako v bode 9.

11. Les a pole **Poronda za Váhom** (okres Trnava, obec Šúrovce, katastrálne územie Valtov Šúr, 45-12-02) s vývojom M → Ž: slovenčina *prúd* (prúd) → maďarčina *poronda* → slovenčina *poronda*.

12. Les **Pustá Poronda** (okres Trnava, obec Šúrovce, katastrálne územie Valtov Šúr, 45-12-02) s vývojom M → Ž podobným ako v bode 11.

13. Les, pole aj pasienok **Poronda** (okres Galanta, katastrálne územie Sered', 45-12-02, -07) s vývojom M → Ž podobným ako v bode 11.

14. Pole **Porondy** (okres Levice, katastrálne územie Čata, 46-31-01, -06), ženský rod, plurál, s vývojom M → Ž podobným ako v bode 11.

15. Geomorfologická jednotka „celok“ v rámci Matransko-slanskej oblasti **Burda** (okres Nové Zámky a Levice) s vývojom S → Ž: slovenčina *brdo* → maďarčina *burda* → slovenčina *burda*. Pozri aj M. Majtán, 1996, s. 54.

16. Pasienok **Burda** (okres Rimavská Sobota, katastrálne územie Tisovec, 36-24-14) s vývojom S → Ž podobným ako v bode 15.

17. Les a lúka **Burda** (okres Svidník, katastrálne územie Krajná Bystrá, 28-13-20, -25) s vývojom S → Ž podobným ako v bode 15.

18. Vinica **Burda** (okres Levice, katastrálne územie Podlužany, 45-22-15) s vývojom S → Ž podobným ako v bode 15.

19. Samota *Nižná Burda* a les, pasienok aj samota *Vyšná Burda* (okres Rimavská Sobota, katastrálne územie Rovné, 37-31-11) s vývojom S → Ž podobným ako v bode 15.

20. Obec *Dolný Bar* a obec *Horný Bar* (okres Dunajská Streda) s vývojom Ž → M: slovenčina *bara/barica* → maďarčina *bár* → slovenčina *bar* (Krajčovič, 2007, s. 85).

Geografický názov jazykovými prostriedkami jednoznačne, stručne a jasne určuje, identifikuje a individualizuje geografický objekt, a tým umožňuje a zľahčuje orientáciu na mape, orientáciu v teréne a z komplexnejšieho pohľadu zľahčuje aj spoločenskú komunikáciu. Úloha geografických názvov je dôležitá aj z kultúrneho hľadiska, lebo predstavuje neoceniteľný zdroj informácií pre viaceré vedné odbory. Analýza jednotlivých apelatív použitých v pomenúvacom procese na tvorbu toponým je dôležitá nielen z hľadiska toponymie a jazykovedy, ale poskytuje sériu podnetov i veľkému počtu partnerských vedeckých disciplín, najmä viacerým historiografickým disciplinám, ako sú dejiny osídlenia, dejiny migrácie jednotlivých etník, dejiny kultivácie poľnohospodárskej a lesnej pôdy a pod.

Nárečové podoby geografických názvov dotknuté počas svojho vývoja v línii východiskové apelatívum → toponymum zmenou gramatickej kategórie rodu pevnejšie odolávajú prípadným zásahom v procese štandardizácie geografických názvov ako tie toponymá, ktoré takouto zmenou neboli dotknuté.

LITERATÚRA

BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii). 1. vyd. Bratislava: Veda 1996. 250 s.

Geografické názvy okresu ... A1, A3 – A5, A7 – A14, A16, A19 – A35, A37 – A43 Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1983 – 1994.

Historický slovník slovenského jazyka. I – IV. Bratislava: Veda 1991 – 1995.

HORECKÝ, Ján: Základy jazykovedy. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 184 s.

HORNÁNSKÝ, Imrich: Slovo *mláka* v slovenských geografických názvoch. In: Kultúra slova, 2007, roč. 41, č. 6, s. 332 – 335.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (2). In: Kultúra slova, 2007, roč. 41, č. 2, s. 84 – 91.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava: Veda 1996. 191 s.

Názvy trigonometrických bodov z územia Slovenskej republiky A 45. Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky. Bratislava. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, 2001. 438 s.

ONDRUŠ, Šimon: Odtajnené trezory slov. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2000.

SIČÁKOVÁ, Ľuba: Gramatické kategórie hydroným z povodia Slanej. In: Slovenská reč, 2003, roč. 68, č. 1, s. 5 – 15. (Bratislava).

Slovník slovenského jazyka. I – VI. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959 – 1968.

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (18)

RUDOLF KRAJČOVIČ

jalový, -á, -é, adj. neplodný, planý, prenes. neúrodný, bez väčšieho úžitku (psl. *jalovъ*, sloven. *jalový* neplodný, planý, prenes. bez úžitku, neúrodný, stčes. *jalový* neplodný, neúrodný, čes. *jalový*, poľ. *jalowy* neplodný, neúrodný, rus. *jalovyj* neplodný, neobrábateľný atď.). – *Jelowa* 1568, *Jalowe* 1773, *Jalová* 1808, dnes *Jalová*, obv. Snina; názov motivovaný málo úrodnou pôdou v časti chotára (s n. v. 325 – 500 m); tradičným zamestnaním obyv. obce v minulosti bola práca v lesoch, výroba uhlia pálením dreva a povozníctvo (VSO I.), to zvyšuje reálnosť výkladu názvu v hesle.

jalovec, m. ihličnatý ker, menší ihličnatý strom, *Juniperus communis*, pomenovanie od *jalový* zdrob. príp. *-ec* (ako v slove *lieskovec*) vzhľadom na to, že vzrastom je menší ako iné ihličnaté stromy a nie každý rok prináša plody, k tomu Mch. (sloven. *jalovec* ker, menší strom pripomínajúci ihličnatý strom, čes. *jalovec* druh kríka, poľ. *jalowiec* borievka, *jalovec* atď.). – *Ilochfeu* 1391, *Jallowcz* 1479, *Jalowecz* 1773, dnes *Jalovec*, obv. Liptovský Mikuláš; obec vznikla vo vysokohorskom teréne a v jej chotári (s n. v. 600 – 2177 m) sa dodnes darí ihličnatému, hlavne smrekovému lesu. – *Alloc* 1430, *Jalovecz* 1773, dnes *Jalovec*, obv. Prievidza; názov podľa ihličnatých borievkových kríkov alebo menších borievkových stromov v blízkosti založenej osady; dnes po odlesnení veľkej časti horského chotára (s n. v. 332 – 869 m) zostali zvyšky jedľobučiny a smrekové porasty, čo svedčí o tom, že i tu sa darilo druhom ihličnatých porastov.

jalša, f., **jelša**, f. vlhkomilný, listnatý strom, *Alnus* (psl. *jelbša*, sloven. *jelša*, v náreč. aj *jalša*, *lejša*, čes. *olša*, v morav. náreč. *jelša*, *lejša*, poľ. *ol-sza*, *olcha* atď.); p. hes. *jalšovik*, *jalšový*.

jalšovik, m., topon. apel. priestor v teréne porastený jelšami (od slova *jalša* v adj. forme príp. miesta *-ov-ik*, prípadne s príp. *-ik* ako v slovách *chodník*, *krmník* a pod.); p. hes. *jalša*. – *Also Jalsok* 1578, *Jalssovik* 1773, *Jalssowec*, *Jalssowik* 1786, *Jalssowik* 1808. – *Felseo Jalsok* 1578, od r. 1920 *Jalšovik* (po zlúčení obcí Dolný Jalšovik a Horný Jalšovik r. 1902), dnes *Jalšovik*, obv. Krupina; názov podľa priestoru porasteného jelšami v blízkosti založenej osady, z ktorej sa vyvinula obec; názov potoka *Jalšovik* (1402), ktorý preteká chotárom obce, naznačuje, že tým priestorom porasteným jelšami bolo územie pri oboch brehoch potoka, ak názov obce nevznikol podľa názvu potoka; realnosť výkladu zvyšuje názov susednej obce *Vrbovok*, dnes *Zemiansky Vrbovok*, pôv. *Vrbica* (s dokl. *Worbuch Noua* 1285), od rovnako vlhkomilného stromu *vřba* (p. hes. *vřba*).

jalšový, -á, -é, adj. to, čo má vzťah k jelši, jelšový háj, jelšové drevo a pod. (od slova *jalša* adj. príp. *-ový*); p. hes. *jalša*. – *Wlseu* 1352, *Jelsew* 1356, *Jalswa* 1453, *Jalschowe* 1773, dnes *Jalšová*, obv. Hlohovec; podľa hist. záznamov pôvodne *Jalšové*, názov podľa polohy založenej osady pri jelšovom poraste na vlhkom priestore v chotári (s n. v. 149 – 417 m) pri brehoch potoka a pod.; v chotári sa nachádzajú hájiky teplomilných dúbav s hrabmi a neďaleko obce je aj minerálny prameň *Teplá studňa*, ľud. nazývaný *Čertove pece* (VSO I.); to všetko je dôkazom, že v minulosti pre rast jelši v okolí obce boli vyhovujúce podmienky.

jama, f. vyhlbenina v zemi, v skalách, utvorená prírodnými podmienkami alebo vykopaná a upravená, prenes. kotlina čiastočne uzavretá svahmi vrchoviny alebo hlbšia potočná dolina (psl. *jama*, sloven. *jama* prirodzená alebo umelá priehlbina v zemi, ľud. aj kotlina, priepasť, úžľabina, čes. *jáma*, poľ. *jama*, srb., chorv. *jama* priepasť, baňa atď.); p. hes. *jamník*.

jamník, m., hist. apel. kopáč jám, hrobár, banický pomocník, kopáč vchodov do povrchových a podzemných baní, prípadne kopáč jám pri hľadaní zdrojov úžitkových hornín, uhlia a iných drahých hornín, kovov a pod. (od slova *jama* činiteľskou príp. *-n-ik*, ako v slovách *robotník*, *hutník*, *baník* a i.; v sloven. hist. *jamník* hrobár, baník, HSSJ I., tvorbou blízke poľ. *jamník* jazvec, tvor žijúci v podzemných dierach); p. hes. *jama*. – *Yemnik* 1346, *Jemnek* 1360, *Jamnik* 1773, dnes *Jamník*, obv. Liptovský Mikuláš; obec vznikla v Liptovskej kotline v banickej oblasti; neďaleko Liptovského Hrádku a Liptovskej Kokavy sa v stredoveku ťažili úžitkové horniny a kovy,

to zvyšuje reálnosť výkladu názvu obce z apel. *jamník* vo význame „baník“. – *Yempnik* 1277, *Jemnuik* 1287, *Jemnik* 1327, *Jamník* 1773, dnes *Jamník*, obv. Spišská Nová Ves; obec vznikla v Hornádskej kotline, v banickej oblasti; v chotári susednej obce Markušovce sa ťažila ruda, v okolí neďalekej obce Rudňany (predtým Koterbachy) boli bane na meď, striebro, ortuť a neskôr aj na železnú rudu, to potvrdzuje výklad názvu v hesle.

Vznik obcí v kotlinách umožňuje uvažovať aj o výklade ich názvov *Jamník* od toponym. apel. *jamník* (od slova *jama* podľa polohy založených osád nachádzajúcich sa v jame, t. j. v kotline, v hlbšom údolí); s prihliadnutím na širšie okolie obcí s rozvojom baníctva, s početným výskytom baní v hesle sa dáva prednosť výkladu od hist. apel. *jamník* banský pomocník, prípadne baník.

jarabina, f. listnatý strom alebo ker, Sorbus, strom či ker vzhľadom na strapce červených plodov sa pokladá za okrasný (psl. *jarębъ*, sloven. *jarabina*, čes. *jeřab*, poľ. *jarzębina*, ukr. *orjabina* atď.). – *Gyerimp* 1329, *Yerubina* 1342, *Jarabina* 1808, dnes *Jarabina*, obv. Stará Ľubovňa; názov podľa väčšej plochy porastenej jarabinou; hist. názvy naznačujú, že obec okrem domáceho sloven. názvu *Jarabina* (1342) mala aj názov pripomínajúci poľský názov *Jarzęb-* (1329); súvisí to iste s tým, že obec bola založená pri hraničnom uhorsko-slovensko-poľskom pásme.

jarabý, -á, -é, adj. pestrý, spravidla dvojfarebný (psl. *jerębъjъ*, *jerębъ*, sloven. *jarabý*, *jarabatý*, čes. *jeřabý*, poľ. *jarzęby*, ukr. *rjabyj* atď.). – *Jaraba* 1540, *Jeroba* 1563, *Jaraba* 1808, dnes *Jarabá*, obv. Brezno; názov motivovaný zmiešanými lesmi s tmavým ihličnatým porastom a červenkastým smrekovým porastom v blízkosti založenej pôvodnej osady; reálnosť výkladu zvyšuje vysokohorský chotár (s n. v. 785 – 1542 m) s ihličnatým lesom s prímiesou hustého smrekového porastu (VSO I.).

jarovina, f., **jarovnica**, f., topon. apel. (od *jarý*, *jarový* bujný, divý príp. miesta *-ov-ina* ako v slove *bukovina*, prípad. príp. miesta *-n-ica*, *-ica* ako v slovách *pivnica*, *kopanica*); plocha zeme porastená burinou, trním a pod.; p. hes. *jarý*. – *Jerne* 1260, *Therenye* 1260, *Gerona*, *Jeregna* 1330, *Jerawnicze* 1773, *Jarownice* 1808, dnes *Jarovnice*, obv. Prešov; pôv. *Jarovina*, novšie *Jarovnica*; názov podľa väčšej plochy porastenej trním, burinou a pod.; reálnosť výkladu potvrdzuje paralel. názov obce v stredoveku *Trnie* (*Therenye* 1260); názov podľa trním zarastenej plochy zeme pri založenej osade, pravda, ak nejde o chybný záznam z pera pisára.

jarovnica, p. hes. *jarovina*.

jarý, -á, - é, adj., **jarový**, hist. adj. bujný, prenes. divorastúci (psl. *jarъjъ*, *jarъ*, sloven. *jarý* svieži, plný sily, blízke stčes. *jarobujný* bujný, bujarý, čes. *jarý* bujarý, bujný, svieži, poľ. *jarah* rezký, svieži, slovin. *jaren* silný, rus. *jarah* divoký, prudký atď.); p. hes. *jarovina*, *jarovnica*.

jas, m. jasnobiele svetlo, silná žiara, lesk, prenes. lesknúci sa priestor od slnečného ožarovania, jagot nezalesneného vrcholu návršia od slnečného žiaru a pod. (psl. *jasъ*, sloven. *jas* silná žiara, jasné svetlo, lesk, jagot, stčes. *jas* lesk, jagot, poľ. *jasny* atď.); p. hes. *jasov*.

jaseň, m. lesný listnatý strom s úžitkovým bielym drevom, *Fraxinus* (psl. *jasenъ*, sloven. *jaseň*, čes. *jasan*, poľ. *jasień* atď.); p. hes. *jasenica*, *jasenie* a ďalšie.

jasenica, f., topon. apel. plocha zeme porastená jaseňmi, jaseňový lesík, háj (od slova *jaseň* príp. miesta *-ica* ako v slovách *konopnica*, *ornica*). – *Jezencha* 1269, *Jasencia* 1332, *Jesenyc* 1414, *Welka Jesenica* 1773, dnes časť obce *Jasenica*, obv. Považská Bystrica. – *Kys Jeszenicze* 1598, *Mala Jesenica* 1773, dnes časť obce *Jasenica*, obv. Považská Bystrica; pôv. *Jasenica*; názov podľa jaseňového hája, lesíka v časti chotára neďaleko založenej osady, z ktorej sa vyvinuli obce *Veľká Jasenica* a *Malá Jasenica*, tie sa v r. 1921 zlúčili do jednej obce s názvom *Jasenica*.

jasenie, n. topon. apel. hromadný výskyt jaseňového porastu, prípadne viacerých jaseňových hájov v blízkosti seba. – *Jechene* 1424, *Jezen* 1455, *Jassena* 1465, *Jeszenye* 1773, *Jasená* 1920, dnes *Jasenie*, obv. Brezno; názov (od slova *jaseň* hromad. príp. *-ie* ako v slovách *lístie*, *trnie*, *agácie*) podľa hromadného výskytu jaseňa v blízkosti založenej osady.

jaseno, topon. men. adj. neutr. z hist. *jasenno* (po zmene *nn* na *n*), čiže miesto porastené jaseňom, pôvodne možné aj *jaseno*, pričom koncové *-o* mohli vzniknúť vplyvom apel. *miesto*. – *Jezen*, *Jescen* 1274, *Nagh Jezen* 1374, *Nágy Jeszen Slauis Wissne Jaszeno* 1736, *Welke Jaseno* 1773, *Horné Jaseno* 1920, dnes *Horné Jaseno*, časť obce *Turčianske Jaseno*, obv. Martin. – *Parva Jezen* 1374, *Kysjesen* 1443, *Male Jaseno* 1773, *Dolné Jaseno* 1920, dnes *Dolné Jaseno*, časť obce *Turčianske Jaseno*, obv. Martin; pôv. *Jaseno*, *Jasenno*; názov podľa miesta porasteného jaseňom v blízkosti založenej osady, z ktorej sa vyvinuli obce *Horné Jaseno* a *Dolné Jaseno*, tie sa v r. 1973 spojili do jednej obce s názvom *Turčianske Jaseno*.

jaseňov, -a, -o, hist. **jasenev**, -a, -o, men. adj. to, čo súvisí s jaseňom, jaseňovým hájom (od slova *jaseň* príp. men. adj. -ev po mäkkej spoluhláske, neskôr -ov). – *Jesenev* 1279, *Jezenew* 1451, *Jasenow* 1808, dnes *Jasenov*, obv. Humenné; názov podľa blízkeho jaseňového lesa alebo miešaného lesa s prevahou jaseňa; obec sa vyvinula v podhradí hradu *Jasenov* (spomína sa v r. 1330, VSO I.), preto možno predpokladať, že založená osada dostala názov podľa blízkeho hradu alebo jej názov motivoval tak ako názov hradu blízky jaseňový les. – *Jasenowo* 1773, *Jasenové* 1808, dnes *Jasenovo*, obv. Turčianske Teplice; názov motivovaný jaseňovým hájom alebo miešaným lesom s prímесou jaseňa; rovnako bol motivovaný názov potoka *Jasenica*, ktorý preteká chotárom obce.

jaseňovec, m. miesto hromadného výskytu jaseňa (od slova *jaseň* príp. priestoru -ov-ec ako v názvoch *Tisovec*, *Jelšovec*). – *Jazenoc* 1543, *Jesenowcze* 1773, *Jesenowce* 1808, dnes *Jasenovce*, obv. Vranov nad Topľou; názov podľa väčšieho priestoru porasteného jaseňom v blízkosti pôvodnej osady; z hist. názvu *Jasenovec* po úprave vznikla dnešná podoba názvu v pl. *Jasenovce*.

jaseňový, -á, -é, adj. to, čo má vzťah k jaseňu, jaseňový háj, jaseňová hora, jaseňové drevo, niečo z jaseňa (od *jaseň* adj. príp. -ový). – *Jessen* 1320, *Jeszenowa rite* 1323, *Jaszenova Reth* 1355, *Jasenova* 1398, *Jasenová* 1808, dnes *Jasenová*, obv. Dolný Kubín; názov podľa jaseňového porastu okolo lúky alebo pri lúke, svedčia o tom hist. záznamy s apel. v prepise *Rét* (*Rite* 1327, *Reth* 1355) z maďar. apel. *rét* lúka. – *Yesenow* 1407, *Jasenyowe* 1474, *Jesenowe* 1478, *Jasenowe* 1773, dnes *Jasenové*, obv. Žilina; názov podľa jaseňového hája, lesa s prímесou jaseňa v blízkosti založenej osady, dnes obce.

jasle, pl. kŕmidlo pre zvieratá v podobe žľabu alebo rebrovitého koryta, prípadne dlhšieho vydlabaného koryta na napájanie, prenes. väčšie ohradené priestory v chotári na odpočinok pasúceho sa domáceho dobytká a oviec vybavené kŕmidlami a žľabmi na napájanie (psl. pl. *jasli*, pl. *jasla*, sloven. *jasle*, čes. *jesle*, v morav. náreč. *jasel*, poľ. *jasła*, *jasli* atď.); p. hes. *jaslovec*.

jaslovec, m. toponym. apel. miesto upevneného žľabu alebo rebrovitého koryta na kŕmenie, prípadne na napájanie upraveného koryta vo väčšej ohrade pre dobytok a ovce (od slova *jasle* príp. miesta -ov-ec ako v názvoch *Tisovec*, *Jelšovec*). – *Jazloucz*, *Jaslowecz* 1438,

Jaslowcze 1773, dnes *Jaslovce*, časť obce *Jaslovské Bohunice*, obv. Trnava; názov podľa väčšej ohrady s krmidlami a napájadlami v podobe žľabu alebo rebrinových korýt na krmenie a vydlabaných korýt na napájanie; realnosť výkladu potvrdzuje názov osady *Juhásovňa* (od *juhás* pastier, prevzaté z maďar.) v bezprostredne susediacom chotári obce Malženice.

jasov, -a, -o, men. adj. väčšia plocha uprostred hory alebo na svahoch, útesoch bez lesného porastu ožarovaná slnkom, žiarivá, jagavá; p. hes. *jas*. – *Jazow* 1243, *Jaszow* 1630, *Jásow* 1808, dnes *Jasov*, obv. Košice; názov podľa väčšieho priestoru žiariaceho v čase slnečného počasia, tým priestorom zrejme bol krasový útes vápencových skalísk v chotári obce; chotár je vysokohorský (s n. v. 350 – 1246 m) a patrí do mierne teplomilnej oblasti; kras a vápencové útvary i teplomilný ráz chotára zvyšujú realnosť výkladu názvu v hesle.

jastrab, m. dravý vták s bystrým zrakom, po vycvičení používaný na lov menšej poľnej zveriny a vtáctva, *Accipiter* (psl. *jastrębъ*, sloven. *jastrab*, v náreč. aj *jestreb*, *jastrab*, *astriab*, SSN I., čes. *jestřáb*, poľ. *jastrząb* atď.). – *Jeztreb* 1363, *Jesztreb* 1786, *Jastrabie* 1920, dnes *Jastrabie nad Topľou*. – *Jeztreb* 1435, *Jestreb* 1543, *Jesztreb*, *Jestrebe* 1773, *Jesstrabi* 1786, *Jastreb* 1920, dnes *Šarišské Jastrabie*, obv. Stará Ľubovňa, pôv. ľud. *Jestreb*, *Jestreby*; názvy podľa výskytu hniezdiacich jastrabov v blízkosti založených osád alebo ľud. pomenovanie osadníkov, ktorí sa v službách panstva venovali chovu a výcviku jastrabov na panský lov.

jastrabie, n. miesto, kde sa vo väčšom množstve vyskytujú jastraby, alebo vymedzený priestor na chov a cvičenie jastrabov na panský lov (od *jastrab* príp. priestoru *-ie* ako v slovách *údolie*, *územie*). – *Jaztreby* 1439, *Jazterbowcze* 1467, *Jastrabye* 1483, *Jastrabje* 1773, *Jasztrabie* 1808, *Jastrabie* 1920, dnes *Trenčianske Jastrabie*, obv. Trenčín. – *Iztrebe* 1487, *Jeztreby* 1570, *Jastraby* 1773, *Jastrabí* 1808, *Jastrabá*, *Jastrabie* 1920, dnes *Jastrabá*, obv. Žiar nad Hronom, pôv. *Jastrabie*; názvy podľa miesta, kde sa na odpočinok alebo na hniezdenie zlietavali jastraby, prípadne kde osadníci v službách panstva chovali a cvičili jastraby na panský lov; o mieste výskytu jastrabov poskytuje údaj skalný útvar v okolí obce *Jastrabá* neďaleko Žiaru nad Hronom nazývaný *Jastrabská skala* (VSO I.).

jastrabí, -ia, -ie, privlast. adj. niečo, čo patrí jastrabom (od *jastrab* privlast. príp. -í, -ia, -ie). – *Lygetherth vulgo Yestrebeluka* 1337, *Jeztreb* 1364, *Jesztreb* 1808, *Jastrabie* 1920, dnes *Jastrabie pri Michalovciach*, obv. Michalovce; pôv. *Jastrabia Lúka*, ľud. *Jestreba Luka*; názov podľa lúky určenej panstvom na výcvik jastrabov na lov menšej poľnej zveri a škodlivého vtáčtva; úrad. maďar. názov z r. 1337 v prepise *Ligetért* (z maďar. slova *liget*, háj, lesík a časti *-ért* za niečo, pre niečo) naznačuje, že pri chove a príprave jastrabov na lov zohrával istú úlohu aj háj, lesík v blízkosti lúky; o tejto vzájomnej súvislosti podáva svedectvo priamo záznam z r. 1337 *Lygetherth vulgo Yestrebeluka* vo voľnom preklade osada *Ligetért* v ľudovom výchloven. prostredí nazývaná *Jestreba Luka* čiže *Jastrabia Lúka*.

jata, f. hist. trhový stánok v podobe búdky, prístrešok pre dobytok, bitúnok (sloven. *jatka* bitúnok, ľud. pl. *jatky* väčšia búda, kde sa predáva mäso obyčajne hovädzie, stčes. *jatka* búdka, chatrč i pohanská svätyňa, poľ. *jata*, *jatica* búdka, stánok, bitúnok, rus. *jatka* búdka, stánok, miesto na trhovisku, Vas. IV. atď.; p. hes. *jatov*).

jatov, -a, -o, men. adj. to, čo má vzťah k trhovému stánku, búdka, kde sa predáva mäso alebo aj iný drobný tovar (od koreňa *jat-* v slove *jata* príp. men. adj. *-ov*); p. hes. *jata*. – *Itou* 1236, *Jathow* 1458, dnes *Jatov*, obv. Nové Zámky; názov podľa trhového stánku, predajne pri dome, vybaveného pre hostí; svedectvo o tom podáva názov susednej obce *Komjatice*, pôv. *Komnata* (s dokl. *Komnati* 1256), od *komnata* dom s izbou alebo s izbami vybavenými pre hostí (viac v hes. *komnata*). – *Jatho* 1245, dnes *Horný Jatov*, časť obce *Trnovec nad Váhom*, obv. Šaľa; názov podľa trhového stánku, prípadne trhových stánkov, pri ktorých pôvodná osada vznikla; výklad názvu potvrdzuje skutočnosť, že spomenutá osada vznikla pri prechode dôležitej obchodnej cesty brodom cez Váh vedúcej od Vyšehrada k Bratislavskému hradu.

jaz, m. val, hrádza, ohrada z pletiva, z kolov alebo z kameňov obyčajne na zadržiavanie vody, na zdvihnutie hladiny rieky, prípadne rybárska pasca v podobe okrúhlej pletenej ohrady s otvorom s pripevnenou rybárskou sieťou umiestnená v rieke (psl. *jazb*, *jězb*, v sloven. náreč. *jaz* hrádza, hať na zdvihnutie hladiny vody potoka, SSN I., čes. *jez*, poľ. *jaz* hrádza, srb., chorv. *jaz* hrádza, priehrada atď.). – *Tykeresnyek aliter Jaszafalu* 1434, *Jazfalu* 1436, *Jaszfalu* 1808, dnes *Jasová*, obv. Nové Zámky; pôv. *Jaz-*, názov motivovaný pevnou okrúhlou ohradou pri založenej osade; reálnosť výkladu

potvrďuje záznam hist. maďar. názvu obce v prepise *Tekeresnyek* (1434), od *teker* točiť, navíjať, *tekeres* niečo pletené, točené, prenes. okrúhla ohrada z pleteného plota; bližšie názov vysvetľuje názov obecnej časti *Izbék*, od maďar. apel. *üzbeğ* (zo stšloven. *zbeğ*) zbeh, utečenec, čiže názov obsahuje údaj, že ohrada z pleteného plota chránila priester, kde boli uväznení chytení zbehovia, utečenci z panstva alebo z vojenskej služby.

SKRATKY

Literatúra: Mch. – MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia 1968.

HSSJ I. – Historický slovník slovenského jazyka. I. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991.

SSJS I. – Slovník slovenských nářečí. I. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994.

Vas. IV. – VASMER, Maks: Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka. I. – IV. Pripravil N. Trubačev. Moskva: Izdatel'stvo Progress 1964 – 1973.

VSO I. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda 1977.

Skratky jazykov: čes. – český, chorv. – chorvátsky, náreč. – nárečie, poľ. – poľský, psl. – praslovanský, rus. – ruský, sloven. – slovenský, slovin. – slovinský, srb. – srbský, stčes. – staročeský, stšloven. – staroslovenský, ukr. – ukrajinský.

Iné skratky: adj. – adjektívum, apel. – apelatívum, a pod. – a podobne, atď. – a tak ďalej, dokl. – doklad, f. – femininum, hes. – heslo, hist. – historický, ľud. – ľudový, ľudovo, m – meter, m. – maskulínium, men. adj. – menné adjektívum, maďar. – maďarský, morav. náreč. – moravské nárečie, n. – neutrum, n. v. – nadmorská výška, obv. – obvod, obyč. – obyčajne, obyvat. – obyvateľský, obyvateľia, p. – pozri, pl. – plurál, pôv. – pôvodne, pôvodný, prenes. – prenesene, príp. – prípona, prípad. – prípadne, privlast. – privlastňovací, r. – rok, t. j. – to jest, topon., toponym. – toponymický, úrad. – úradný, výchšloven. – východoslovenský, zdrob. – zdrobnenina, zdrobnený.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

---

*Na čarnej zemi še (bili) chľib rodzi
(Z lexiky zemplínskych nárečí)*

MARTIN CHOCHOL

Chlieb sprevádza život človeka už celé tisícročia. Za tie veky sa o ňom povedalo a napísalo nesmierne veľa. Táto základná ľudská potravina je vo svojej kategórii vari najčastejším (a najvd'ačnejším) objektom obdivu básnikov. Nielen v našej kultúre, ale priamo v našom podvedomí sa stala ikonou. Preto je veľmi ťažké písať o chlebe a neupadnúť pri tom do pátosu. Pri skúmaní nárečí sa však tejto téme vyhnúť nemôžeme.

Žeme še hnojil'i každi tri roki. Chto mal malo statku, ta ľem každi štvarti rok. Na voz založili *hnojnice* a *hnuj* vyvozili na pole na *kopki*. Tie pred oraním *rozmetovali* z *gombarama* (hustejšími vidlami, ktoré mali konce hrotov v tvare guľôčok) alebo aj obyčajnými vidlami. Potom sa oralo. *Pluch trebalo mocno trimac, žebi bul'i skibi* (pluhom odvalená zem) *jednaki* (rovnaké) a *rouni*. To bola fyzicky veľmi náročná úloha. Potom gazda *pokapčal* (pospájal) *brani* a opäť mohol na čerstvom vzduchu stráviť aj niekoľko dní.

V jeseni sa siala *pšeňica* i *žito* (raž), na jar *jaredz* (jačmeň) i *oves* pre kone. S ovsom sa zasiala aj *komaňica* (ďatelina), aby bola lepšia *paša* (krmivo). Zrno sa *pofajtovalo* (tu: namorilo) z *belavim kaminkom* (modrou skalicou), *žebi še ho ňelapila šňic* (sneť). Kto nemal *šejacu mašinu/šejačku*, naberal si zrno do *kobilki* (tanistry) a sial rukami. Potom sa muselo ešte raz *pobrániť*.

Kým obilie nepodrástlo, bol s ním pokoj. *Al'e zo zarnom* (tu: obilím) *roz* i *burian* (rástla aj burina) a *najvecej kol'ačka* (bodliak). Na pohnojenej zemi vraj bolo buriny menej, no bodliaky boli proti tomu imúnne. Keď vyrástli na takých 10 – 15 cm, išlo sa *zarno pľevac/stičkovac* (plieť). Na to používali *stičok* – *to taka pal'ica bula daz metrova, na jednim koncu mala zahlobeni pooštreni falatok* (kúsok) *s kosi* *abo* *zo starej motiki*, *bo to bulo hrupši*. Deti

však do tejto roboty nepriberali, hoci nebola ťažká, *žebi ňezvanebrovali* („nezmanévrovali“, tu: nepošliapali) *zarenko*. Ak niekde bodliaky neskôr predsa len prerástli obilie, už im iba vrchy pozrezávali *zo šerpom* (kosákom).

Žatva sa musela stihnúť za dva týždne, *doki bula chvil'a* (kým bolo dobré počasie). Kto mal väčšie gazdovstvo, *pojedral sebe Rusnakou spoza Humenoho za žňivarou* (u nás sa to slovo používalo len na označenie sezónnych robotníkov na žatve). Gazdovia si na výpomoc zvyčajne pozývali stále tú istú rodinu a vytvárali sa medzi nimi priateľské vzťahy. Tu je autentická výpoveď: *Do na(s) še (vždy) chodzil jeden chlob zo ženu, z mlačším bratom aj z ocom. Ta z ňima me buli pomali jag jedna rodzina. Može šejz abo ošem roki u na(z) žaľi. A chodzil'i do naz i po žňoch (žatve), priňešľi ľišňaki (lieskovce), hubi, mi jim zaž daľi orechi i mag a tag me še bečeľoval'i (mali radi; tu skôr: dobre spolu vychádzali, navzájom sa uctievali).*

Večer si chlapi *pokľepal'i kosi a popravil'i obluki*, aby obilie pekne líhalo a dalo sa ľahšie *odbirac*. *Obluk – to taki z hrupšoho pruta, ohnuti a na koše priviazani zo špargu* (špagátom). Do žatvy sa obúvali *bočkori* (bačkory), ktoré chlapi v zime šili zo starej *skuri* (kože). Ženy si obliekali *vizitki, mechi abo džemper*i (druhy blúz s dlhými rukávmi), *žebi jim slama barz ruki ňepoklala*. Ďalej mali na sebe *podolok* (úzku krátku spodnicu, ktorá sa obliekala na holé telo), dva *biloučaki* (spodnice) a *kabat* (sukňu) z ľahkého plátna a na nohách *štrimfl'e* (pančuchy). *Chustočku* (šatku) si na hlave stiahli dopredu *jag dašok* (striešku), *žebi jim slunko ňešvicilo rouno do oč*. Chlapi si obliekli klasické *košuľe* a *drel'ichovo nohauki* (nohavice z hrubého plátna) a na hlavu si dali *kalap* (klobúk).

Na pole sa vyrážalo už o štvrtej ráno, ba niekedy aj skôr, a raňajkovalo sa až tam. Na *frištik* (raňajky) býval chlieb a *podbiti bandurki* (zemiakový privarok), *bandurki na poliuku* (zemiaková polievka), *krupi do mľika* (riedka kukuričná kaša) alebo *kavej* (melta). Okrem toho sa brala aj slanina: *narezal'i ju, položil'i na maradig* (kríž obilia) a na *slunku še skoro upekla, šicki sebe posmakoval'i* (pochutili) – *aľe kedz ňedomerkoval'i* (neustrážili), *chopila ju vrana*. Aj obed sa vozil na pole: polievka v *dinerke* (kovovej nádobe s vekom) a k tomu najčastejšie *haluški* (malé trojuholníky z rezancového cesta) alebo *hičkoše* (halušky) so *sirom* (tvarohom) či s kapustou, *rezanki* (rezance) s makom a podobne. Po obede si počas najväčšej horúčavy dopriali siestu a ďalej sa mordovali až do neskorého večera.

Do jedného *snopa* sa dávali dve *hušata*. *Huše* – *to keľo še zo žemi naraz nabere pot pazuchu*. A potom sa snop zviazal *s porvislom* (povrieslom). *Do harsci* (hrste) *še žalo ku(s) slami, klaski še skruciľi, žebi vedno trimali, slama še rozdzelila na boki a snop še s tim scisnul, zaviazal*. Niekedy bolo obilie *zľeženi* (políhané) alebo pokrútené od vetra. Vtedy sa veru ťažko kosilo a ešte ťažšie odberalo, lebo *ritovi* (spodné časti snopov) sa museli vyrovnávať, aby sa snopy nerozťahovali. Veď každý snop bolo treba ešte štyrikrát – päťkrát preložiť: *perši* (najprv) *do maradika, vedz na vus, z voza na stuh a zo stoha na mlacačku*.

Maradik sa robil takto: *Na spodok še položil jeden snop, aľe tak skruceňi, žebi klaski ňebuli na žemi. Okolo ňoho še na sebe do križa kladľi štira(s) štiri snopi, klaski do štreťku a ritovi von. Na sami verch še sno(p) položil tak, žebi šicki trimal, a tod me volalľi čapka* (čiapka). *Tot še zaš klad z ritovom hore, žebi še di(ž) zľival dolu klaskami. Vicaľho še z ňoho do harsci slami a dvara(s) še priviazal gu snopom, žebi ho vitor ňezdul a ňerozvalľal maradik*. V jednom *maradiku* bolo teda osemnásť snopov. Ak po žatve dlho pršalo, niekde zrno aj vyklíčilo. Také obilie sa potom vymľátilo už len *s copami u pleuňi na zbojisku* (cepmi v stodole na holohumnici) a *skarmilo še* (použilo sa ako krmivo). Tak sa žala pšenica a raž.

S jačmeňom a ovsom sa narábalo trochu inak, lebo *jarčanka/jarčena slama* a *oušanka/oušena slama* slúžili v zime ako krmivo. Rezala sa z nich *šečka*, ktorú na noc dávali s namletou repou močiť do *šafľa*, aby ňou ráno nakímili kone a kravy. *Košilo še i odbiralo tak pitňe* (tak isto, rovnako), *aľe kladlo še na hušata, žebi želeni u slame – burian* *abo komaňica – preschlo*. *Suchi še s porvislom viazalo, tiš po dva hušata do snopa*. Snopy sa potom ukladali *do maradikou* ako pšenica alebo na *kopki* – *to o štiri snopi meňej*.

Po žatve sa obilie zväzalo domov. Konské postroje (*štverce, kantare, zubadla* a *scahare*) a *hami* (brzdy) na zadných kolesách voza sa museli dôkladne skontrolovať, aby niečo cestou nezlyhalo. Dvaja chlapi založili na voz *drabini* (rebriny), zobrali si *vidla* (vidly), *hrabe* (hrable), *pavuz* (dlhý drúk), *čigu* (kladku) a *šťrang* (lano) alebo *lanc* (reťaz) a vybrali sa na pole. Silnejší vyhadzoval snopy na voz a ten druhý ich tam ukladal. Ak boli *drahi* (cesty) suché, nakládli na voz aj štyri *šori* (rady), ak bolo mokro, tak iba tri, aby kone *birovali cahac* (vládali ťahať). Voz museli *zapavužic*: *Pavus* – *to taki dľuhi druk prik caloho voza. To še zaviazalo zo šťrangom* *abo z lan-*

com a na čigoj še pavus pocahnul, ke'lo še lem dalo. Ak sa stalo, že sa voz s obilím prevrátil, tí, čo boli nablízku, sami pribehli pomáhať. Ak bol dobre *zavapuženi*, mohli ho znovu postaviť aj s obilím.

Doma *na humňe* sa potom obilie kládlo do stohov, každý druh *okremišne* (osobitne). *Stuh* (stoh) sa musel ukladať *opaterne*, aby sa nezviezol na bok a aby aj poriadne vyzeral, lebo bol gazdovou vizitkou. Snopy sa ukladali v miernom sklone, až sa napokon stoh *zaverchoval* a pozakrýval *zo slamu*, prípadne aj *s poňvu* (hrubou málo premokavou hospodárskou plachtou), ktorú zaistili špagátmi a kolíkmi. Kto už mal pozvážané, šiel pomáhať rodine alebo susedom. A deti zatiaľ *merkovali* pri stohoch, *žebi zarno kuri nerozhrabovali*.

Za prastarých čias sa obilie, samozrejme, mlátilo *s copami* (cepmi), no u nás sa už veľmi dávno začali používať *mašini/mlacački*. Pri každej mláťačke bol jeden *gejpis* (strojník), ktorý ju musel vedieť aj opraviť, ak sa *pohubila* (pokazila), a traja *futraši/futraše*, ktorí *z alaša* (plošiny na vrchu mláťačky) dávali obilie do *bubna* a pomáhali *gejpisov* čistiť stroj. *Mašinu* pristavili k stohu a *elevator* (dopravník) nastavili tak, aby slama padala na určené miesto. Gazda si navolať pomocníkov: troch chlapov potreboval na stoh, troch-štyroch na slamu, aspoň dvoch k mechom, jednu ženu na mláťačku a aspoň štyri k plevám.

Zo stohu chlapi opatrne *metal'i* (hádzali) snopy *na alaš*. Tam stál *futraš* a žena, ktorá mu pomáhala. *Snopa postavila hore ritovom, rozrezala porvislo a podala futrašoj*. Na rezanie používala *šerp* alebo šikovnejší *kosak* – *to bul taki jag veľiki nuš* (nôž), *šalatok s kosi z drevenu ručku*. *Futraš* púšťal snop do *bubna* pomaly, roztriasal ho, aby sa zрно dobre vymlátilo. To padalo vpredu do mechov. Na boku vypadávali *tereke* (drobná slama) a *pl'eva*, ktoré ženy *z hrabami* nahŕňali do *plachcini* (hospodárskej plachty s pásmi na zaviazanie na rohoch) a odnášali do *pribokou* (priestorov vyhradených drevenými priehradkami) v stodole. A celkom vzadu padala na *elevator* slama. *Elevator bul z desok* (dosiek), *poldruha metra široki a može* (možno) *i pejdz metre visoki, a po nim išli lance z hakami a vinašali slamu na bradlo. Krucili še okolo tih desok, bo ji(h) hnal remeň od mašini*.

Aj okolo slamy bolo roboty dosť. *Bradlo* (stoh slamy) sa ukladalo veľmi dôkladne, lebo slama mala ešte poslúžiť na rôzne účely. Rohy sa na ňom museli *zahinac* a slama *dušic* tak, aby odolalo aj vetru. Hore sa *zaverchovalo* a založilo *s pavužinami* – *to še dva dluhi dreva zviazali a spuščili dolu*

stohom, žebi slamu pricišli. Keď sa pleva a tereki minuli, rezala sa slama na šečku a používala na kŕmenie. Ten, kto si mohol zadovážiť šečkareň (stroj na rezanie sečky), chodil šečkovac aj iným – a za to sa platilo. Šečkareň mala taki jag valou, dze še davala slama. Na koncu buli nože, krucilo še a rezalo slamu nadrobno jak tereki.

Mechy so zrnom sa kládli na voz bez bočnic, ale len toľko, aby ho chlapi *birovali predriľidz* (pretlačiť) ku komore. Tam boli *prilubi* (priehradky) a gazda si už nakázal, do ktorej majú čo sypať. Zrno si rozdelil, aby mal aj na siatie, aj na mletie, a zvyšok predal. Do *mľina* sa chodilo tak raz za tri mesiace. Nemohli pomlieť všetko zrno naraz, lebo do múky sa niekedy *rucili* (hodili, tu: napadli ju) *muški abo mul'* (mole) a potom bola dobrá len na krmivo. *Muka še brala perša i druha. Z peršej muki sa piekli kolački a hňetlo sa z nej cesto na rezanki, haluški alebo pirohi. Druha muka bola na chľib* (chlieb). A *treca* sa používala väčšinou len na kŕmenie – no ak bola slabá úroda, po troche sa z nej primiešavalo aj do chleba.

A na záver sme sa konečne „dopracovali“ aj k pečeniu chleba:

Chľip še pik (piekol) *chol'em* (aspoň) *raz do tižňa. Muka še preošala do koritka. Do vodi še dal kvasog i droždže, rozmilo še a zapravilo. Jak potkисlo, ta še zamišilo, pridalo še vecej vodi, sul', dobre še vimišilo a ochabilo še vikisnuc. Vec še naložilo do koritkou, i tam išče kuz dokislo. Do peca še natopilo s kenderičanu* (stebkami a listami kukurice), *s pazderom, z drevom a dakedi aj s kičkami zo slami. Kički – to slama naskrucana, žebi dluchši horela, bo inšag bi raz-dva sfarkla a pedz bi še ňenahral. Jak še prestalo topic* (kúriť), *papirče* (jemný popol z listov) *i popel še s peca vicahal'i s pociskom – to taka dluga pal'ica, co ma na koncu pribitu deščičku, vižira skoro jag motika. Pec še fajne povimital a posadzal še do ňoho chľip. S koritka še cesto dalo na lopatu, bula taka okruhla drevena, umilo še z vodu, prežeh-nalo a šuplo do peca. Pec še zavar* (zavrel) *a chľip še pig daz hodzinu. Vec še prekladal: žal še na lopatu, za(š) še umil, žebi na ňim ňezostala muka, a dal še pidz* (piecť) *na druhu hodzinu.*

Taký *šviži* (čerstvý) chlieb bol veľmi chutný. Občas pred chlebom upiekli aj *chľebovi poplanok* (malý chlebič, ktorým sa skúšala teplota v peci). Ten si potom drobili do *raškovej poljuki* (rascovej polievky).

Preveľo to bulo s chľebom roboti, dokedi do ňoho much človeg ukušic!

ROZLIČNOSTI

Budem sa pomstiť

Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka sloveso *pomstiť* aj jeho zvrtná podoba *pomstiť sa* sú obojvidové, čo znamená, že tou istou podobou sa vyjadruje dokonavý aj nedokonavý vid. Na rozdiel od mnohých sloviess, pri ktorých predpona *po-* indikuje dokonavý tvar, ako napr. *požiadať*, *pomyšlieť*, *podakovať*, *potešiť*, *poraniť*, *popísať*, *ponaprávať*, *ponachádzať*, *pochodiť*, sloveso *pomstiť* patrí k slovesám, v ktorých si už mnohí používatelia slovenčiny predponu ako odvodzovací prvok neuvedomujú, lebo nedokonavé sloveso *mstiť* praslovanského pôvodu nepatrí do lexiky súčasnej spisovnej slovenčiny. V sedemdesiatych rokoch sa podstatné mená *msta* a *mstiteľ* klasifikovali ako zastarané a spolu s nimi sa zo slovenských lexikografických príručiek vytratilo aj sloveso *mstiť* (*sa*). V súčasnosti sa teda tvarom *pomstiť* (*sa*) pomenúva nielen ukončený dej, napr. *musel som pomstiť brata*, ale aj prebiehajúci dej, napr. *každý deň sa mi Mária pomstí* (t. j. vykonáva pomstu) *za to, čo som o nej povedal*. V tejto súvislosti sa stretávame s otázkou, ako sa má správne tvoriť od nedokonavého slovesa *pomstiť* (*sa*) budúci čas. Podľa morfológických príručiek spisovnej slovenčiny formálnym znakom nedokonavého vidu je zložený (analytický) tvar budúceho času, kým dokonavému vidu zodpovedá jednoduchý (syntetický) tvar budúceho času. Od dokonavého slovesa *pomstiť* (*sa*) má budúci čas tvar *pomstím* (*sa*), *pomstíš* (*sa*), *pomstí* (*sa*), *pomstíme* (*sa*), *pomstíte* (*sa*), *pomstia* (*sa*), napríklad *ja sa ti ešte pomstím*, *zajtra sa mu pomstíme*, *nebudem mať pokoja*, *kým nepomstím brata* a pod. Od nedokonavého slovesa *pomstiť* (*sa*) budúci čas sa tvorí pomocou tvaru slovesa *byť*: *budem sa pomstiť*, *budeš sa pomstiť*, *bude sa pomstiť*, *budeme sa pomstiť*, *budete sa pomstiť*, *budú sa pomstiť* (pozri Morfológiu slovenského jazyka, 1966, s. 425), napríklad *bude sa nám pomstiť do konca života* (t. j. bude sa na nás vršiť do konca života). Popri dokonavom i nedokonavom slovese *pomstiť* (*sa*) máme v slovenčine ešte nedokonavý tvar *pomstievat' sa*, ktorý vyjadruje opakovanú činnosť, napr.

Menejcennosť plodí chuť permanentne sa pomstievat' alebo Kazíme prírodu a príroda sa bude pomstievat'. Súčasná jazyková prax ukazuje, že analytický tvar budúceho času od nedokonavého slovesa *pomstít' (sa)* sa v jazykovej praxi takmer nepoužíva. V Slovenskom národnom korpuse sa nám podarilo nájsť jediný príklad: *Dobre otče! Nebudeme sa pomstít', lebo si tak praješ* (A. Pauliny: Pokračovatelia dedičstva. Bratislava: Don Bosco 1995, s. 115). Aj v Morfológii slovenského jazyka sa konštatuje, že hoci pri prevzatých slovesách je obojvidovosť bežným javom (napr. *absorbovať, adaptovať, akceptovať, inšpirovať, konštatovať, celebrovat'*), pri domácich slovesách ide o anomálny stav, ktorý sa postupne odstraňuje. To je zrejme aj dôvod, ktorý vedie používateľov slovenského jazyka pri vyjadrovaní budúceho času k tomu, aby nahrádzali tvar nedokonavého slovesa *pomstít' (sa)* výrazom *mstít' (sa)*, napr. *nebude sa jej mstít' za nového muža* alebo *keď sa mu budeš za to mstít', stále mu budeš niečo zo seba dávať* (porov. Slovenský národný korpus). Autori jazykových prejavov, ktorí si uvedomujú nevhodnosť slova *mstít' (sa)*, obchádzajú tvar *budem sa pomstít'* pomocou synonymných výrazov (*vršíť sa, trestat', odplácať*) alebo inou štylizáciou výpovede.

Katarína Kálmánová

SPRÁVY A POSUDKY

Aktuálne pohľady na jazykovo-historické fakty a jazykovedné osobnosti

Rok 2009 je naplnený životnými jubileami viacerých popredných slovenských lingvistov a vedeckými podujatiami usporiadanými na ich počesť. Jednou z oslávenkýň je aj *doc. PhDr. Katarína Habovštiaková, CSc.*, ktorej bol venovaný vedecký seminár *Jazyk – historický fenomén*, organizovaný Katedrou slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa (KSJ FF UKF) v Nitre 22. 10. 2009. V komornej atmosfére univerzitnej Siene Konštantína Filozofa sa zišli viacerí bývalí žiaci, kolegovia a spolupracovníci K. Habovštiakovej z jej prvého vedeckého pracoviska, z Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, kde pôsobila v r. 1953 – 1974 (do r. 1966 to bol Ústav slovenského jazyka), i z posledného pracoviska, ktorým bola práve nitrianska katedra slovenčiny. Ako zdôraznil súčasný vedúci KSJ FF UKF Ľubomír Kralčák v úvodnom príhovore, K. Habovštiaková tu strávila podstatnú časť svojho vedeckého života venovaného histórii jazyka a ako pedagogička takisto vyučovala primárne historické jazykové disciplíny. Venovala sa aj frazeológii, dialektológii, onomastike, lexikografii, jazykovej kultúre i niektorým kontrastívnym otázkam. Podrobnejšie o jej pracovnom živote a výsledkoch aktuálne publikovala I. Valentová (Životné jubileum Kataríny Habovštiakovej. In: Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 2, s. 113 – 115).

Rokovanie bolo rozdelené na štyri bloky, po každom z nich nasledovala diskusia. Ivor Ripka v úvodnom príspevku *Československá mluvnica Jána Stanislava* predstavil nedocenené dielo slovenského „renesančného“ jazykovedca širokého rozhľadu. Vyzdvihol najmä bohatosť doloženého historického materiálu a význam, ktorý autor pripisoval jazyku ako hlavnej zložke duševnej kultúry národa. Gabriela Gotthardová v poeticky ladenom vystúpení *Moje kontakty s doc. PhDr. Katarínou Habovštiakovou, CSc.*, doplni-

la predchádzajúci prehľad pracovných pôsobení jubilantky (napr. v r. 1979 prednášala vo Viedni na katedre slavistiky, v posledných rokoch spolupracuje s televíziou najmä pri písaní scenárov adaptácií biblických príbehov pre deti) a pretkala ho osobnými spomienkami na svoju spoluprácu s K. Habovštiakovou i na stretnutia s manželmi Habovštiakovcami. Tvorbu A. Habovštiaka z korpusovolingvistického a štatistického hľadiska analyzovala Mária Šimková: *Umelecké dielo Antona Habovštiaka – archívnicia jazyka Oravy*. V diskusných vystúpeniach sa účastníci rokovania zamerali predovšetkým na prínos J. Stanislava k poznaniu slovenského jazyka a na kontext doby, v ktorej tvoril.

Po krátkej prestávke Milan Gonda, bývalý riaditeľ Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne, nadviazal na už spomínanú späťnosť manželov Habovštiakovcov príspevkom *Pretrvávanie pamiatky osobnosti jazykovedca vo vedomí verejnosti*. Podrobnejšie obrazy z ich spoločného života prináša autobiografia K. Habovštiakovej *Môj život s Antonom Habovštiakom*, ktorá je už na knižnom trhu.

Jana Skladaná takisto najprv pripomenula svoje začiatky v jazykovede, pri ktorých jej pomocnú ruku podala práve K. Habovštiaková, potom sa v referáte *Frazeologické aktualizácie v dennej tlači* venovala rôznym modifikáciám známych frazém, a to aj v súvislosti s tendenciami niektorých autorov hodnotiť aktualizáciu ako frazeologickú chybu. Pri tvorbe frazém však ide o istý druh jazykovej hry, pri ktorej treba zohľadniť najmä faktor autorského zámeru. Martin Pukanec v jednej zo svojich netradičných historických úvah (tentoraz na tému koiné), podloženej priamymi i nepriamymi genealogickými dôkazmi, predstavil *Nitrianske koiné ako prvý nadnárečový útvar slovenských kmeňov*. Obidva príspevky rozprúdili živú diskusiu, v ktorej sa pokračovalo aj počas obedňajšej prestávky.

Prvý popoludňajší blok sa začínal ukážkou ďalších moderných metód v lingvistiky, konkrétne v lexikografii. Vladimír Benko v prezentácii *Počítačová podpora slovníka štúrovskej slovenčiny*, ktorý sa pripravuje na KSJ FF UKF v rámci projektu VEGA v spolupráci s Pedagogickou fakultou UK Bratislava, názorne demonštroval, čo všetko obsahuje počítačová podpora akéhokoľvek lexikografického diela a aké sú špecifiká pri spracúvaní štúrovskej slovenčiny. Zuzana Kováčová v príspevku *Nárečja slovenskuo ako filozofický spis* poukázala na mnohorozmernosť tohto Štúrovho diela

ovplyvneného aj Heglovou filozofiou dejín a dobovými romantizujúcimi pohľadmi na Slovákov a slovenčinu. Nárečja možno považovať za politický, národno-obranný, lingvisticko-komparatívny, humanistický, filantropický, slovanskofilný aj sociologický spis. Vplyv kodifikačnej činnosti L. Štúra na oživenie slovotvorby pripomenul Marián Macho v referáte *Koncepcia Štúrovej slovotvorby v Náuke reči slovenskej*, v ktorom sa zamerail najmä na teoretické rozpracovanie otázky slovotvorby v diele L. Štúra. Nasledujúca pestrá diskusia sa niesla predovšetkým v znamení pripravovaného slovníka štúrovskej slovenčiny (podrobnejšie o projekte <http://www.ksj.ff.ukf.sk/vyskum.htm#slovník>).

Posledný blok otvoril Tomáš Bánik originálnymi postrehmi z oblasti historickej dialektológie, resp. onomastiky pod názvom *K južnostredoslovenskému charakteru nárečia Valaskej (okres Brezno)*. Renáta Hlavatá podrobne analyzovala morfológickú a syntaktickú rovinu v príspevku *Slovenské národné povesti Jána Francisciho v štúrovskej slovenčine*. Mária Hlavatá, profesorka na Gymnáziu sv. Cyrila a Metoda v Nitre, predstavila jednu z ďalších postáv spomedzi bernolákovcov pôsobiacich v nitrianskom regióne, ktorým sa systematicky venuje. V referáte *Podiel bernolákovcov na jazykovom zblížení katolíkov a evanjelikov* sa zamerala na Jozefa Ščasného ako mladobernolákovca, ktorý osobne vplýval aj na L. Štúra a bol známy bohatou národnobuditeľskou a národnozjednocovacou činnosťou. Posledný príspevok vzbudil značný záujem, osobitne ho ocenila aj jubilatka, a podnietil viacero diskusných príspevkov.

Krátke zhrnutie odbornej časti podujatia pripadlo hlavnému organizátorovi L. Kralčákovi, ktorého vzápätí vystriedali predstaviteľky vedenia Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a jej Filozofickej fakulty, aby takisto srdečne pozdravili oslávenkyňu (aj ako jej bývalé kolegyne). Prorektorka Eva Malá jej odovzdala pamätnú medailu dekana FF UKF za vedecký a pedagogický prínos a dekanka Zdenka Gadušová pamätnú publikáciu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Za prvé vedecké pracovisko K. Habovštiakovej – Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave blahoželanie tlmočila M. Šimková.

Vedecký seminár *Jazyk – historický fenomén*, starostlivo pripravený kolektívom KSJ FF UKF v Nitre, priniesol hutné a pritom rôznorodé pohľady na viaceré postavy slovenskej jazykovedy, ale i literatúry, kultúry a histórie

vôbec. V popredí boli jubillantke blízke témy historickej dialektológie a onomastiky, historickej gramatiky a slovotvorby, jazykovednej historiografie, frazeológie, lexikografie, jazykovej kultúry, ale prezentovali sa i moderné počítačové metódy v lingvistike. Duchom stále mladá a na viacerých pracovných poliach stále aktívna K. Habovštiaková poskytla svojim jubileom priestor na plodné stretnutie bývalých i terajších kolegov z oboch svojich vedecko-výskumných pracovísk, ako aj ďalších záujemcov. Želáme jej, aby sa naďalej tešila nielen z doterajších bohatých plodov svojho života a práce, ale aj z ďalšieho naplňovania svojho poslania a rozdávania darov, ktoré dostala.

Mária Šimková

Zborník o jazykovej kultúre

[Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2009. 216 s.]

9. – 10. septembra 2004 sa v Bratislave uskutočnila konferencia *Jazyková kultúra na začiatku 3. tisícročia*. Rovnomenný zborník z tejto konferencie vyšiel s vročením 2009; nachádza sa v ňom až tridsaťjeden príspevkov od tridsiatich dvoch autorov, ktorých znepokojuje súčasný stav jazykovej kultúry (nielen) na Slovensku. Organizátormi vedeckej konferencie konajúcej sa za podpory Ministerstva kultúry Slovenskej republiky boli pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (JÚĽŠ SAV).

V mene organizátorov hostí privítal Matej Považaj, zástupca riaditeľa JÚĽŠ SAV, ktorý na úvod vyslovil svoje očakávania. Dúfa, že výsledky rokovania budú podnetné pre ďalšie smerovanie jazykovej kultúry u nás jednak v teoretickej rovine a jednak v praktickej činnosti a že sa budú môcť predložiť odbornej aj širšej verejnosti na Slovensku, a to nielen vo forme zborníka materiálov z konferencie, ale aj vo forme záverov pre jazykovú prax. Jemu patrí aj úvodná štúdia v zborníku (*Jazyková kultúra na Slovensku na začiatku tretieho tisícročia*; s. 9 – 18). Po objasnení pojmu jazyková kultúra prechádza do kritiky neuspokojivého súčasného stavu verejných jazykových prejavov z hľadiska dodržiavania požiadaviek na jazykovú kultúru, ktoré by sa mali realizovať v spisovnej slovenčine, poukazuje na časté chyby redak-

torov. Táto situácia by sa mala čím skôr vyriešiť, pretože neznepokojuje len jazykovedcov, ale aj širšiu verejnosť, ktorá sa so žiadosťou o nápravu alebo o zásah, aby sa náprava vykonala, obracia aj na JÚLŠ SAV.

Ábel Král (*Jazyková kultúra včera, dnes, zajtra*; s. 32 – 40) konštatuje, že záujem o jazyk upadá: „Určite sa nachádzame v prechodnej etape menšieho verejného záujmu o štátny jazyk. Súvisí to s veľkým celospoločenským pohybom, silnými vonkajšími vplyvmi i so súčasnou prestavbou hierarchie hodnôt slovenskej spoločnosti.“ (s. 38).

Na vzťah medzi (ideálnou) normou a úzom pozornosť upriamil Juraj Dolník (*Teória jazykovej kultúry na začiatku 3. tisícročia*; s. 19 – 24), nazdáva sa, že „adekvátna teória kultúry spisovného jazyka na začiatku tretieho tisícročia je založená na reflektovaní reprodukcie stavu normálnosti asimilačných reakcií v rámci akomodačno-asimilačného procesu, v ktorom sa jazyk permanentne nachádza“ (s. 23). Miroslav Dudok (*Jazyková kultúra v postmodernej situácii*; s. 63 – 68) uvádza: „V súčasnej postmodernej či už postpostmodernej slovenskej jazykovej a kultúrnej situácii však jazyk reality nie vždy korešponduje s realitou jazyka“ (s. 63). Svoje tvrdenie dokumentuje niekoľkými postrehmi z výslovnosti spoluhlásky *l*.

Ján Kačala (*Systémové základy jazyka a jazykovej kultúry*; s. 25 – 31) v podobnom duchu ostro kritizuje tých, ktorí znejasňujú teoretické zásady, spochybňujú konkrétne kodifikačné kroky a predkladajú alternatívne „liberálne“ riešenia a občasnú polemiku v odborných časopisoch. Ich alternatívne predstavy o teórii slovenského spisovného jazyka a jazykovej kultúry nepokladá za dosť systematické v budovaní ucelenej teoretickej koncepcie. Ako podnetná sa javí jeho poznámka o štúdiu na vysokých školách, keď u študentov pri kvalifikačných prácach a postupoch zisťuje nedostatky v poznaní systému a normy slovenského jazyka: „Nikoho z ich učiteľov netrápi to, ako títo príslušníci mladej lingvistickej generácie budú môcť zodpovedne plniť svoje poslanie vysokokvalifikovaného slovenčinára“ (s. 30). J. Kačala sa zhoduje s predchádzajúcimi autormi v názore, že médiá majú zvýšenú zodpovednosť za verejnú jazykovú výchovu divákov. Imrich Jenča (*Jazyková kultúra a vysielanie Slovenského rozhlasu*; s. 103 – 110) sa zameral na jazykovú kultúru v Slovenskom rozhlase a dospel k zisteniu, že súčasné vysielanie Slovenského rozhlasu v historickom kontexte nedosahuje z hľadiska jazykovej čistoty a kultúry predchádzajúcu úroveň.

Ján Horecký (*Kultivovanie verejného prejavu*; s. 48 – 50) si všíma nedostatky vo verejnom prejave v oblasti slovnej zásoby, v nerešpektovaní kodifikovaných javov, v používaní nesprávnych výrazov, no chyby sa objavujú aj vo výslovnosti a intonácii. Preto by sa podľa neho mala v oblasti verejného prejavu uplatňovať žánrová, realizačná, výrazová a parasegmentálna adekvátnosť.

Tieto adekvátnosti nerešpektujú, ako to zistila Mária Imrichová (*Jazyková kultúra v administratívno-právnych textoch alebo kto a ako legalizuje legislatívu*; s. 96 – 102), zostavovatelia administratívno-právnych textov. Rozumejú im predovšetkým osoby s právnickým vzdelaním, no bežný používateľ, pre ktorého sú takisto určené, im väčšinou nerozumie.

Ján Findra (*Jazyková kultúra a kultúra aktuálneho textu*; s. 41 – 47) opodstatnene upozorňuje, že v komunikácii nie je dôležité len kritérium jazykovej správnosti (spisovnosti), ale uplatňuje sa aj kritérium funkčnej primeranosti a spoločenskej vhodnosti vyjadrovania, pretože text je „najvlastnejším objektom jazykovej a komunikačnej kultúry (kultúry vyjadrovania). Práve a iba text svedčí o jazykovom, komunikačnom a spoločenskom správaní expedienta“ (s. 46).

Vladimír Patráš (*K vymedzeniu areálu jazykovej kultúry*; s. 51 – 62) vo svojej štúdií zhrňa, aké podmienky a predpoklady treba brať do úvahy pri vymedzení teoreticky hodnoverného, prakticky využiteľného, synchronne stáleho areálu, teda najbližších perspektív jazykovej kultúry. Uvádza päť ťažiskových sumárnych konštatovaní. Následne v dvoch prílohách ponúka pohľad na priebeh kurzov zameraných na zvýšenie kvality jazykovej kultúry u pracovníkov v bankách a administratíve.

Sibyla Mislovičová (*Je stav jazykovej kultúry na začiatku nového tisícročia skutočne v katastrofálnom stave?*; s. 69 – 76) podrobne rozoberá vplyvy, ktoré spôsobujú, že v súčasnosti sa častejšie vyjadrujú obavy o osud slovenčiny, a kladie si otázku, prečo je kritika verejných prejavov intenzívnejšia: bližší a častejší kontakt s cudzími jazykmi, najmä s angličtinou; internet, počítačová komunikácia, e-maily, čítanie, mobilová komunikácia; nové prístupy k tvorbe prejavov v printových a neprintových médiách; zmena vzťahu používateľov slovenčiny k svojmu materinskému jazyku a k jazykovedcom; vstup Slovenska do Európskej únie. V závere tvrdí: „Samozrejme, nenahovárajte si, že v jazykovej praxi niet problémov, že niet čo naprávať, ale jej stav určite nie je katastrofálny...“ (s. 76).

Podrobnejšie sa preberaniu anglicizmov venoval Ivan Masár (*O (ne)potrebnosti slovenskej terminológie*; s. 77 – 80), ktorý kritizuje zbytočné preberanie anglických termínov vtedy, keď máme na daný termín slovenský ekvivalent, a Martin Ološtiak (*O názoroch na preberanie cudzích lexikálnych jednotiek do slovenčiny*; s. 87 – 95) zaoberajúci sa slovom *celebrita*, ktorý naopak poukázal, že preberanie cudzích slov môže mať svoje opodstatnenie aj v prípade, že máme za ne slovenský ekvivalent. Už zo spomínaných autorov sa prevzatým slovám venoval aj Matej Považaj (ktorý si myslí, že preberanie anglicizmov je v súčasnosti nadmerné, niekedy až zbytočné).

To, na čo všetko sa ľudia pýtali prostredníctvom listovej poradne JÚLŠ od apríla 2003 do júla 2004, približuje Silvia Duchková (*O niektorých pretrvávajúcich jazykových problémoch používateľov slovenčiny*; s. 81 – 86). V tom čase bol problém s významovým rozdielom medzi jednotlivými dvojicami slov, s dvojtvarmi, problematické bolo aj písanie slov spolu a osobitne. Silvia Duchková sa zaoberá aj početnou skupinou slov latinského, prípadne gréckeho pôvodu, ktoré sa do slovenčiny z angličtiny dostávajú v novom význame.

Niekoľko štúdií v zborníku je venovaných Slovníku súčasného slovenského jazyka. Klára Buzássyová (*Jazyková kultúra z pohľadu tvorby Slovníka súčasného slovenského jazyka*; s. 111 – 120) nás oboznamuje, že slovník nebude len normatívnym, ale aj informatívnym, pretože nám bude ponúkať viaceré odporúčania, čím bude prispievať ku kultivovaniu komunikácie. V štúdií podrobnejšie analyzuje zloženiny a knižné slová. Ján Bosák (*Hodnotenie lexikálnych jednotiek v pripravovanom Slovníku súčasného slovenského jazyka*; s. 120 – 124) zdôrazňuje, že sa jeho zostavovatelia usilovali znížiť uvádzanie kvalifikátorov na najmenšiu akceptovateľnú mieru, pretože: „Sami autori lexikografických diel najlepšie vedia, že slovník najrýchlejšie zastaráva podľa svojich kvalifikátorov“ (s. 123). Bližšie sa zamerával na profesionalizmy, regionalizmy a etnografizmy v SSSJ. Jana Skladaná (*Pejoratívne slová v pripravovanom Slovníku súčasného slovenského jazyka*; s. 125 – 126) upriamuje pozornosť na mimoriadne pohyblivú hranicu medzi obyčajnou expresívnosťou a pejoratívnosťou. V SSSJ namiesto kvalifikátora *pejor.* v sporných prípadoch možno uviesť sémantizáciu pragmatického príznaku (s negatívnym postojom hovoriaceho). Ľubica Balážová (*Dilemy lexikografa – Niekoľko poznámok spoluautorky pripravovaného*

Slovníka súčasného slovenského jazyka; s. 127 – 134) poukazuje na zložitosť opisu slovnej zásoby slovenčiny (predovšetkým pri preberaní cudzích slov), pretože dynamika slovenčiny núti ustavične vnášať zmeny do lexikografického opisu. Úvahy nad používaním tabuizovanej lexiky u B. Filana priviedli Danielu Slančovú (*Detabuizácia a markantnosť výrazu v sérii cestopisných kníh Borisa Filana*; s. 135 – 144) k otázke, či je potrebné takúto lexiku zachytiť v SSSJ. „Domnievame sa, že áno – ide predsa o frekventované výrazy, ktoré v podstate ‚každý‘ pozná, sú súčasťou aspoň pasívnej slovnej zásoby celej society. Keby neboli, strácal by sa pragmaticko-štylistický účinok ich používania“ (s. 143).

Na konferencii sa zúčastnili aj predstavitelia Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe, ktorí informovali o niektorých problémoch jazykovej kultúry v slovenskej enkláve žijúcej v Maďarsku. Konkrétne Alžbeta Uhrinová (*O jazykovej kultúre v Békešskej župe*; s. 145 – 151) oboznamuje s výsledkami sociolingvistického výskumu s názvom *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Konštatuje jednak funkčný rozvoj, proces zdokonaľovania slovenského jazyka, rozširovanie, resp. prevrstvovanie jeho funkcie a používanie v rozličných sférach jazyka. Na druhej strane však zisťuje takú dynamiku dvojjazyčnosti, pre ktorú je charakteristická z generácie na generáciu klesajúca jazyková kompetencia v materinskom jazyku a narastajúca kompetencia v jazyku väčšiny. Katarína Šebová-Maruzsová (*Niektoré jazykové a štylistické osobitosti časopisu Čabän*; s. 152 – 157) píše o priekopníckej činnosti regionálneho časopisu *Čabän*, ktorú vyvíja v záujme revitalizácie nielen čabianskeho nárečia, ale aj vo vytváraní a používaní hovorového jazyka Čabanov. Čabän „privykol ľuďi čítať a niektorých aj písať v nárečí či v spisovnom jazyku, rozšíril a sústavne rozširuje slovnú zásobu o nové okruhy, najmä z oblasti samosprávy a politiky. Tým otvára ďalšie možnosti vývinu jazyka“ (s. 156). Alexander Ján Tóth (*Slovenská jazyková kultúra Slovákov a používanie slovenčiny v cirkvi a v školách v Békešskej župe*; s. 158 – 161) svoju pozornosť zameral na používanie slovenčiny v školách a v cirkvi v Békešskej župe. Dospel k záveru, že každodenné používanie slovenčiny v spomínaných oblastiach je zatlačané do úzadia. Inštitucionálne zázemie je síce výborné, ale potreby komunikačných situácií nevyžadujú prirodzené používanie slovenčiny.

Na konferencii sa pozornosť venovala aj štandardizácii geografických názvov, ktorú upravuje zákon. Ide o súbor opatrení zabezpečujúcich jednot-

nosť geografických názvov a záväznosť ich používania. Imrich Horňanský (*K hraniciam šandardizácie geografických názvov*; s. 162 – 168) uvádza niekoľko príkladov na úpravy geografických názvov do šandardizovanej spisovnej podoby podľa predpisov. Mária Kováčová a Dušan Fičor (*Používanie názvov slovenských geografických objektov v cudzojazyčných textoch publikácií vydávaných v Slovenskej republike*; s. 169 – 173) upozorňujú na nepriaznivý stav používania slovenských geografických názvov v publikáciách obsahujúcich cudzojazyčný text, ku ktorému dochádza, pretože príslušný právny predpis vzhľadom na stručnosť ustanovení týkajúcich sa šandardizácie neupravuje spôsob, podľa ktorého by vydavateľstvá mohli jednoznačne postupovať tak, aby neporušili medzinárodne prijaté pravidlá. Situáciu sa snaží napraviť Názvoslovná komisia Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky.

Aj stav jazykovej kultúry v Česku sa prezentoval na konferencii. Marie Krčmová (*Popularizace jazykovědy jako cesta ke kultivaci vyjadřování*; s. 174 – 182) v niekoľkých bodoch rozoberá fakt, že samotná kodifikácia nestačí, pokiaľ sa bezprostredne nepremietne v praxi, čím sa stotožňuje s názorom predchádzajúcich slovenských autorov. Hana Konečná (*Tzv. moravská specifika jazykové poradny v Brně*; s. 187 – 192) poukazuje, na čo všetko sa používatelia češtiny pýtajú v jazykovej poradni v Brne. Konštatuje, že otázky sú v podstate rovnakého typu ako otázky adresované do jazykovej poradne v Prahe. Rozdiel vníma v tom, že Moravania sú menej tolerantní k „obecněčeským“ prvkom. Anna Černá (*Slovenština v pražské jazykové poradně*; s. 193 – 198) uvádza, že pražská jazyková poradňa dostáva aj otázky týkajúce sa slovakizmov.

V Česku sa vytvoril vynikajúci projekt s názvom *Jazyková poradna na internetu*. Na konferencii o ňom bližšie informovali Ivana Svobodová (*Dnešní a budoucí jazykověporadenská činnost*; s. 183 – 186), Markéta Pravdová (*Projekt internetové příručky*; s. 199 – 201), Ludmila Uhlířová (*Jak vymezit v souvislosti s prací na internetové příručce češtiny role jazykové poradny jakožto akademické jazykověvýchovné instituce?*; s. 202 – 207) a Martin Prošek (*Stylová charakteristika jazykových prostředků*; s. 208 – 212). Tento projekt by mal postupne nahradiť jazykovú poradňu, pretože bude obsahovať všetky potrebné informácie. Internetová jazyková príručka by mala pozostávať z troch foriem: z abecedne zoradeného menného a vec-

ného zoznamu; zo všeobecných poučiek a zdôvodnení; z registra lingvistic-
kých termínov (v čase konania konferencie bol spomínaný projekt ešte len
vo forme priprav, no dnes sa už dá naplno využívať na adrese <http://prirucka.ujc.cas.cz>).

Komunikácia je každodennou súčasťou nášho života, no málokto si uvedomuje, že by mala splňať istú úroveň jazykovej kultúry. Zborník ponúka množstvo cenných informácií vrátane akéhosi „návodu“, ako dosiahnuť požadovanú úroveň. Myslíme si, že by k jej zvýšeniu medzi slovensky hovoriacou populáciou určite prispelo aj vytvorenie podobnej jazykovej poradne na internete, akú už majú v Českej republike.

Andrea Golianová

Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine

[KAČALA, Ján: Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine, Martin: Matica slovenská 2009. 134 s.]

Odborná verejnosť zaiste privíta knižnú prácu Jána Kačalu s uvedeným titulom, pretože v poslednom dvadsaťročí sa otázkam skladby slovenského jazyka (okrem niekoľkých výnimiek) venovala minimálna pozornosť. Neplatí to, pravdaže o autorovi predkladanej monografie, ktorého bibliografia vykazuje aj z tohto obdobia množstvo príspevkov so syntaktickou problematikou. Zaraďuje sa sem aj nedávno publikovaná monografia *Systém jazykových kategórií* (2006). Tá napokon nadväzuje na predchádzajúce autorove knižné syntaktické práce *Syntaktický systém jazyka* (1998), *Sloveso a sémantická štruktúra vety* (1989) a *Doplnok v slovenčine* (1971). Tieto publikácie pripomíname preto, aby sme podčiarkli, že Ján Kačala, autor mnohých ďalších kníh zaoberajúcich sa aj inými aspektmi slovenského jazyka, je predovšetkým syntaktik.

Problematika, ktorú autor rozpracúva v predkladanej monografii, t. j. podstata a charakter dvojčlenných a jednočlenných viet v slovenčine, je už pomerne obsiahlo spracovaná v slovenskej lingvistike (v odborných časopisoch, v častiach venujúcich sa skladbe), ale až autorov zaostrený pohľad na vzťah dvojčlenných a jednočlenných viet presvedčivo ukazuje na podstatný rozdiel medzi týmito dvoma spôsobmi vyjadrovania, ktoré zjavne odrážajú

spôsob myslenia a majú hĺbkový jazykový rozmer. Autor prichádza k záveru, že diferencovanosť a rozsah využívania slovesných jednočlenných viet predstavuje dokonca osobitnú typologickú črtu slovenského jazyka.

Autorov nový pohľad na danú problematiku spočíva v tom, že pri analýze dvojčlenných a jednočlenných viet uplatňuje ako rovnocenné princípy gramatický aj sémantický princíp. Doteraz sa pri vetnočlenskom rozbere (napr. v školskej praxi) brala do úvahy takmer výlučne gramatická stavba vety. Autor v zhode so svojím výskumom slovenskej skladby zrovnoprávňuje sémantický zreteľ aj pri koncepte členitosti vety. V zásade osobné slovesá utvárajú lexikálny a intencný základ jadra dvojčlenných viet, kým výstavbovým prvkom jadra jednočlenných viet sú neosobné slovesá. Nie je tu však úplná priamočiarosť, pretože jestvuje prechod prvkov spomedzi osobných slovies medzi neosobné slovesá a naopak. Jednočlennosť vety autor pokladá za príznakovú, špecifickú, kým dvojčlennosť charakterizuje ako bezpríznačkovú, a tieto vlastnosti ustavične porovnáva.

Tematiku knihy J. Kačala člení veľmi prehľadne. V prvých piatich kapitolách rozoberá ústrednú otázku členitosti vety: predkladá jej vecné, teoretické a metodologické východiská, zhŕňa vývin názorov starších i súčasných jazykovedcov na problém vetnej členitosti; ďalšiu kapitolu možno pokladať za ťažiskovú, lebo sa v nej predstavuje vlastná syntaktická, intencná a lexikálno-morfologická podstata konceptu členitosti vety. V poradí už vo štvrtej kapitole sa venuje synonymickým vzťahom medzi súvzťažnými dvojčlennými a jednočlennými vetami (príklady: *Cestoval som dobre. Cestovalo sa mi dobre. Alebo: Komín dymí. Z komína sa dymí.*). Poukazuje na to, že synonymickým vzťahom sú tu spojené dva rozdielne typy s rozličnou členitosťou gramatického a sémantického jadra vety. V autorovom chápaní jestvovanie takéhoto synonymického vzťahu posilňuje koncept členitosti vety, je argumentom na rozlišovanie dvojčlenných a jednočlenných typov viet a poukazuje na jestvovanie paradigmatických vzťahov medzi nimi. Syntaktická synonymia napokon opodstatňuje jestvovanie samostatného jednočlenného vetného typu. Vecnú odôvodnenosť a reálnosť konceptu členitosti vety, ako aj rozlišovanie dvojčlenných a jednočlenných viet ako osobitných vetných typov autor predkladá v piatej kapitole. Vychádza z toho, že tento jav je v syntaktickom systéme slovenského jazyka prirodzený, a opiera sa o ďalšie príbuzné javy. Jedným z nich je jestvovanie gramatickej a sémantickej

perspektívy vo vete, ktorej sa autor venoval v mnohých predchádzajúcich štúdiách. Iným takýmto javom je jestvovanie bezpredmetového zvratného tvaru typu *ide sa*, fungujúceho ako jednočlenná veta, ktorá vznikla vynechaním subjektu vety a subjektu slovesného deja.

O tom, že rozoberaný jav jednočlennosti a dvojčlennosti viet má v slovenskej jazykovednej literatúre aj iné riešenia, autor píše v osobitnej (šiestej) kapitole. Interpretuje v nej názory Eugena Paulinyho, Františka Mika, Ľudovíta Nováka a Miloslavy Sokolovej.

V ďalšej (siedmej) kapitole sa rozoberajú okrajové javy z hľadiska konceptu členitosti vety, teda prípady, ktoré sa môžu javiť ako sporné, nejednoznačné. Patria sem napr. vety typu *Ako si ustelieš, tak budeš spať* (veta s nulovým gramatickým podmetom). – *Niet odvahy* (veta s genitívnym podmetom). – *Otvor!* (veta s tvarom rozkazovacieho spôsobu). – *To prší* (formálny podmet pri neosobnom slovese). – Analýza týchto viet z hľadiska dvojčlennosti a jednočlennosti môže byť zaujímavá aj z pedagogického hľadiska (školskej praxe), pretože osvetľuje podstatu vecí z rozličných strán pri netypických prípadoch.

Posledná kapitola pred záverom – určite však nie posledná svojím významom – predstavuje základné typy dvojčlennej a jednočlennej vety. Za základné sa pokladajú typy vymedzené podľa členitosti gramatického a sémantického jadra vety, čo predstavuje fundament na pochopenie ich protikladných vzťahov. Na tomto základe sa v našom jazyku utvárajú dva východiskové vetné typy – vetný typ s rozčleneným gramatickým a sémantickým jadrom (dvojčlennosť) a vetný typ s nerozčleneným gramatickým a sémantickým jadrom (jednočlennosť). Autor vymedzuje deväť základných typov dvojčlenných viet a až dvanásť typov jednočlenných viet, členených ešte na ďalšie podtypy. Čitateľ si nevedojak musí všimnúť, že autor sa s mimoriadnou starostlivosťou venuje práve jednočlenným slovesným vetám, lebo viaceré z nich pokladá – v porovnaní so stavom v iných slovanských i neslovanských jazykoch – za veľmi špecifické, pre náš jazyk príznačné. Vyniká tu autorova dôkladnosť, jemná analýza jednotlivých typov opierajúca sa o bohatstvo pramenného materiálu z literárnej praxe a o doklady vyabstrahované z bežných jazykových prejavov. V závere poukazuje na neobyčajné syntaktické bohatstvo slovenského jazyka, na potrebu študovať ho a najmä udržiavať v kontinuite s odkazom vzácneho literárneho a všeobecne jazykového dedičstva.

Mária Pisárčiková

SPYTOVALI STE SA

Ako sa nazýva obyvateľ Severného Írska? – Do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV sme dostali e-mail s otázkou, ktoré pomenovanie obyvateľa Severného Írska je správne – *Severný Ír* alebo *Severoír*?

Severné Írsko tvorí spolu s Anglickom, Škótskom a Walesom ostrovný štát s oficiálnym názvom Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. Názvy *Anglicko*, *Wales* a *Škótsko* spolu s obyvateľskými menami aj príslušnými prídavnými menami nájdeme v Pravidlách slovenského pravopisu, názov *Severné Írsko* v nich však chýba a neuvádzal sa ani v 6. zväzku Slovníka slovenského jazyka (1968).

V posledných rokoch sa obyvateľské meno utvorené z názvu *Severné Írsko* (hlavne v športovej publicistike) spomínalo častejšie, keď sa reprezentanti tejto krajiny stali našim kvalifikačným súperom v bojoch o postup na Majstrovstvá sveta vo futbale v Južnej Afrike v roku 2010. V elektronických a tlačných médiách sa v tejto súvislosti používali dve podoby obyvateľského názvu: *Severní Íri* aj *Severoíri*, napr. *Výborný výkon, krásne góly – Severní Íri nemali šancu. – Slováci zdolali Severných Írov. – Vyhrať doma so Severnými Írmi a neprehrať v Slovinsku. – Proti Severoírom ani Slovincom som ešte nehral. – Ako ukázal zápas so Severoírmi...*

Pri viacsovných domácich geografických pomenovaniach, ktorých prvú časť tvorí prídavné meno, sú príslušné obyvateľské názvy v slovenčine častejšie jednoslovné, napr. *Dolný Kubín – Dolnokubínčan*, *Ipeľské Úľany – Ipeľskoúľanec*. Rovnaký postup tvorenia sa uplatňuje aj pri cudzích geografických názvoch, napr. *Saudská Arábia – Saudskoarab*, *Nový Zéland – Novozélandčan*. Podobne je to aj pri názvoch, v ktorých prídavné meno utvorené z názvu svetovej strany alebo iného orientačného pomenovania bližšie určuje polohu geografického objektu, napr. *Južná Afrika (štát) – Juhoafričan*, *Severná Amerika – Severoameričan*, *Západná Samoa – Západosamojčan*, *Dolné Rakúsko – Dolnorakúšan*. Tomuto spôsobu tvorenia zodpovedá aj podoba *Severoír*.

Pri názve *Severné Írsko* sa ako živé ukazuje dvojslovné pomenovanie *Severný Ír*, jednoslovný názov *Severoír* sa používa veľmi zriedkavo, na internete sme našli iba deväť dokladov v rozličných pádoch (možno sa iba domnievať, že toto prirodzené uprednostňovanie dvojslovej podoby pred zloženou jednoslovnou podobou spôsobila jednoslabičnosť druhej časti názvu). S dvojslovnými podobami obyvateľského mena sa stretávame napríklad aj pri názvoch *Západný Nemec* a *Východný Nemec* z neoficiálnych označení bývalých krajín *Západné Nemecko* (ofic. *Nemecká spolková republika*) a *Východné Nemecko* (ofic. *Nemecká demokratická republika*), ktoré fungovali v časoch rozdeleného Nemecka, alebo novšie pri názvoch *Severní Oseti* (aj *Severooseti*, obyvatelia *Severného Osetska*) a *Južní Oseti* (aj *Juhooseti*, obyvatelia *Južného Osetska*).

Popri pomenovaniach *Severný Ír* a *Severoír* sa v textoch na internete nájde aj tretie – *Severoířčan*, v ktorom sa však nepoužila ustálená podoba názvu *Íř*; ale podoba *Ířčan*.

Ako fungujúce obyvateľské pomenovanie sa označenie *Severný Ír* nedá odmietnuť a v súčasnej jazykovej praxi sa nevylučuje ani jeden zo spôsobov vyjadrenia – *Severný Ír* aj *Severoír*. Názov *Severné Írsko* aj s príslušným prídavným menom a obyvateľskými pomenovaniami by sa mal doplniť aj do ďalšieho vydania Pravidiel slovenského pravopisu.

Iveta Vančová

Obsah 43. ročníka

BUJALKOVÁ, Mária: O budúcnosti eponým v medicíne	193
EIBENOVÁ, Andrea: Motivácia nomenklatúry psích plemien	149
FINDRA, Ján: Elektronická komunikačná sféra a jazyk internetovej komunikácie	11
FINDRA, Ján: Zvuková realizácia textu a masmédiá	138
GAVORNÍK, Peter: Projekt CIEVY. CIELENÉ VYSVETĽOVANIE CIEVNÝCH CHORÔB A CIEVNÝCH PORÚCH	333
GREGOROVÁ, Jana: Prostriedky negácie v románe Františka Hečka Červené víno	257
KAČALA, Ján: Analytické pomenovania typu sloveso – príslovkový výraz ...	129
KAČALA, Ján: Jednočlenné neurčitkové vety podmienené konštrukčne	321
KAČALA, Ján: Pôvodný slovesný tvar <i>platí</i> ako častica	199
KAČALA, Ján: Presný vedecký jazyk v preklade Životopisov slávnych filozofov	71
KAČALA, Ján: Sto rokov od narodenia profesora Eugena Jónu	3
MAJTÁN, Milan: Slovenské priezviská <i>Paciga, Šalaga a Škorvaga</i>	18
POVAŽAJ, Matej: Používanie názvu <i>euro</i> a odvodeniny od tohto názvu	65
ŠIMKOVÁ, Mária: Najčastejšie a najmenej časté slová	144
WEISSOVÁ, Hana: Železiarska výroba v obci Hronec a jej odraz v terénnych názvoch	203

DISKUSIE

HAŠANOVÁ, Jana: Tvorenie zdobnenín od cudzích rodných mien v živej reči	277
HORŇANSKÝ, Imrich: Jedna poznámka ku kategórii gramatického rodu toponým pri štandardizácii slovenských geografických názvov	337
HORŇANSKÝ, Imrich: Slová <i>ostrý, tupý a hladký</i> v slovenských geografických názvoch	21
KAČALA, Ján: Nečinnosť význam podstatného mena <i>činnosť</i>	82
KRŠKO, Jaromír: Ako pomenovať študentov píšucich bakalársku prácu?	211
VALENTOVÁ, Iveta: <i>Čertorie</i> a ľudová etymológia	281

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (13, 14, 15, 16, 17, 18)	27, 86, 154, 213, 285, 342
--	----------------------------

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

CHOCHOL, Martin: <i>Na čarnej zemi še (bili) chľib rodzi</i> (Z lexiky zemplínskych nárečí)	350
LOMENČÍK, Július: Priadky a páračky v Málinci	293
MARIČOVÁ, Anna: Veľkonočné sviatky v Starej Pazove	94
VALENTOVÁ, Iveta: Pomenovania vozov a kočov v staršej slovenčine a v nárečiach (1, 2)	163, 221
VALENTOVÁ, Iveta: Jednokolesové a dvojkoľesové vozíky	35

ROZLIČNOSTI

<i>Budem sa pomstiť</i> . K. Kálmánová	355
O podstatnom mene <i>tanečníčka</i> . S. Mislovičová	232
<i>Ojazdené autá a jazdené autá</i> . M. Považaj	230
Prídavné mená od názvu <i>únia</i> , resp. <i>Únia</i> . M. Považaj	101
Priezviská <i>Šajnoha, Škovira/Škoviera, Švihran a Švikruha</i> . M. Majtán	234
Priezviská zakončené príponou <i>-oň</i> . M. Majtán	103
Priezvisko <i>Borovský</i> . M. Majtán	173
Význam spojenia <i>materská dovolenka</i> . S. Mislovičová	42
Významy a skloňovanie slova <i>manažér</i> . M. Považaj	300
<i>Z Moravian a do Moravian</i> . M. Kazík	176

SPRÁVY A POSUDKY

Aktivity frazeológie v printovom spravodajstve včera a dnes. N. Janočková	50
Aktuálne pohľady na jazykovo-historické fakty a jazykovedné osobnosti. M. Šimková	357
Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine. M. Pisárčiková	366
Kniha naplnená životom. M. Smatana	307
Legenda slovenskej jazykovej kultúry (90 rokov od narodenia Gejzu Horáka). M. Pisárčiková	44
Práca chvatná málo platná alebo jazyková kultúra v seriáli <i>Bol raz jeden život</i> . M. Kováčiková	117
Problematika overovania reálií, prepisu latinských mien a geografických názvov v beletrii. A. Oravcová	243
Slovo – Tvorba – Dynamickosť. L. Ocetová	178
Storočnica jazykovedca a pedagóga profesora Štefana Tóbika. L. Bartko	109
Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky. I. Valentová	304
Významné životné jubileum Jána Sabola. K. Buzássyová	105

XVIII. svetový kongres Medzinárodnej federácie prekladateľov (FIT) v Šanghaji. A. Še b e s t o v á	46
Zainteresovane o slovensko-českých (nielen) jazykových vzťahoch. J. K a č a l a	237
Zborník o jazykovej kultúre. A. G o l i a n o v á	360

SPYTOVALI STE SA

Ako sa nazýva obyvateľ Severného Írska? I. V a n č o v á	369
Datív a lokál podstatného mena <i>pizza</i> . M. P o v a ž a j	251
Je slovo <i>samodruhá</i> hanlivé? E. K r á l i k	249
<i>Mediálny</i> i <i>médiový</i> , <i>multimediálny</i> , <i>multimédiový</i> . S. D u c h k o v á	121
O slovnom spojení <i>mať za to, že...</i> M. P o v a ž a j	184
<i>Podlažnosť budov</i> . I. V a n č o v á	315
<i>Pôžičkáreň</i> . S. D u c h k o v á	122
<i>Rozbrusovacia pila</i> . I. V a n č o v á	55
<i>Snehánky</i> . I. V a n č o v á	56

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Nové výrazy (54). S. D u c h k o v á	124
--	-----

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Bodka na konci vety za skratkou. I. V a n č o v á	316
Čo môžeme <i>utratiť</i> ? I. V a n č o v á	59
<i>Jednovajíčkové dvojčatá</i> . S. D u c h k o v á	191
<i>Kodaň – kodanský</i> . I. V a n č o v á	318
<i>Kraslica</i> či <i>veľkonočné vajíčko</i> . K. K á l m á n o v á	255
<i>Kto je farmár?</i> S. D u c h k o v á	62
<i>Luxusný</i> či <i>lukratívny</i> ? K. K á l m á n o v á	191
<i>Maturovať</i> a <i>promovať</i> . K. K á l m á n o v á	317
Môže byť kobyla <i>kotná</i> ? I. M a s á r	319
<i>Na dobrej večeri, na slávnostnom večere</i> . I. V a n č o v á	62
Názvy kostolov. K. K á l m á n o v á	61
<i>Nie je</i> . K. K á l m á n o v á	316
O skratkách <i>s. r. o.</i> a <i>spol. s r. o.</i> I. V a n č o v á	254
O tvaroch slovesa <i>prijat'</i> . I. V a n č o v á	256
<i>Pamäte</i> a <i>pamäti</i> . K. K á l m á n o v á	189
<i>Parazity – paraziti</i> . S. D u c h k o v á	320
<i>Poradte sa so svojím lekárom</i> . K. K á l m á n o v á	187

<i>Posilové vlaky.</i> I. Vančová	318
Používanie slov <i>horeuvedený</i> a <i>doleuvedený</i> . K. Kálmánová	60
<i>Silné vetrisko</i> alebo <i>silný vetrisko?</i> I. Vančová	192
<i>Svetlo, ale presvetľovať.</i> I. Vančová	58
<i>Šalát z cvikly.</i> I. Vančová	60
<i>Tá zver</i> či <i>ten zver?</i> I. Vančová	187
<i>Ulica púpavová?</i> S. Duchková	190
<i>Užívateľ</i> a <i>používateľ.</i> K. Kálmánová	63
<i>V Lidle</i> či <i>v Lidli?</i> K. Kálmánová	188
<i>Veľkonočný pondelok, veľkonočný sviatok.</i> I. Vančová	254
<i>Venčíme psov</i> či <i>mladuchy?</i> K. Kálmánová	58
<i>Želat'</i> či <i>priat'?</i> K. Kálmánová	189
Index 43. ročníka. S. Mislovičová	371
Informácie autorom	64
Obsah 43. ročníka	374

Index 43. ročníka

Kurzívou sú vytlačené slová, spojenia slov, väzby a pod., ktoré sa podrobnejšie rozoberajú z významovej, pravopisnej, výslovnostnej, gramatickej a štylistickej stránky.

akcia 101

akciový 101

ašpirant, význam a používanie 211 – 212

BACHMANNOVÁ, Jarmila: Za života se stane ledacos, recenzia 307 – 314

bakalár, význam a používanie 211 – 212

bakalarant, význam a používanie 211 – 212

Bánová, pôvod názvu 92

BARILLÉ, Albert: Bol raz jeden život, recenzia prekladu animovaného seriálu 117 – 120

biely, *b. šport*, *b-a technika*, význam a používanie 43

BLANÁR, Vincent: Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky, recenzia 304 – 307

Borovský, pôvod mena 173 – 175

brať naľahko, význam a používanie spojenia 129

brúsiť, význam a používanie 55

cievny, význam a používanie 333 – 336

cvikla, význam, skloňovanie a používanie 60 – 61

Čadca, pôvod názvu 87

časovanie: slovesa *priať* 256

Čertorie, etymológia názvu 281 – 284

čeština: BACHMANNOVÁ, Jarmila: Za života se stane ledacos, recenzia 307 – 314; NÁBĚLKOVÁ, Míra: Slovenčina a čeština v kontakte, recenzia 237 – 243

čierny, *č-a technika*, význam a používanie 43

činnosť, *búrková č.*, *sopečná č.*, *zrážková č.*, význam a používanie 82 – 85

čítateľ, význam a skloňovanie 300 – 303

dávať najavo, význam a používanie spojenia 129

dejiny jazyka: lexika stredovekej slovenčiny 27 – 34, 86 – 93, 154 – 162, 213 – 220, 285 – 292, 342 – 349; jednokolesové a dvojkolesové vozíky 35 – 41; pomenovanie vozov a kočov v starej slovenčine 163 – 172, 221 – 229

desaťeurovka, tvorenie, význam a používanie 66

dialektológia: BACHMANNOVÁ, Jarmila: Za života se stane ledacos, recenzia 307 – 314; názvy súvisiace s prípravou chleba 350 – 354; názvy súvisiace s Veľkou nocou z oblasti Starej Pazovy 94 – 100; slovná zásoba súvisiaca s priadkami a páračkami v Málinci 293 – 299

diplomant, význam a používanie 211 – 212

dizertant, význam a používanie 211 – 212
doktorand, význam a používanie 211 – 212

Dolná Lehota, pôvod názvu 87

Dolné Hámre, pôvod názvu 30

Dolné Jaseno, pôvod názvu 345

Dolnokubínčan, tvorenie, význam a používanie 369 – 370

dovolenka, *materská d.*, *rodičovská d.*, význam a používanie 42 – 43

dovoliť, význam a používanie 42

drogéria 101

drogériový 101

dva desaťeurovka, tvorenie, význam a používanie 66

dvestoeurovka, tvorenie, význam a používanie 66

dvojeurovka, tvorenie, význam a používanie 66

dvojvajíčkový, d-é dvojčatá, význam a používanie 191

Emmka, tvorenie zdobneniny 277 – 280

etymológia: názvu *Čertorie* 281 – 284

euro, význam a používanie 65 – 70

euromenová, význam a používanie 66

eurocent, význam a používanie 66

eurokalkulačka, význam a používanie 66

euromena, význam a používanie 66

euromenový, význam a používanie 66

eurominca, význam a používanie 65, 66

europeniaze, význam a používanie 66

eurový, e-á minca, význam a používanie 65

eurozóna, význam a používanie 66

farmár, význam a používanie 62 – 63

first minute, význam a používanie 124 – 125

first moment, význam a používanie 125 – 126

first momentka, význam a používanie 126

firstminutový, význam a používanie 125

firstmomentový, význam a používanie 126

frazológia: MAGÁLOVÁ, Gabriela:
Frazológia (nielen) pre žurnalistov,
recenzia 50 – 54

fungovanie, význam a používanie 83

GALVÉZ, Pedro: Seneca. Učiteľ cisára
Nera, recenzia 243 – 248

geografické názvy: výskyt slov *ostrý, tupý*
a *hladký* v slovenských geografických
názvoch 21 – 26

Gemerská Hôrka, pôvod názvu 89

gráč, pôvod a význam 286

gut, pôvod a význam 27

gvozd, gozd, pôvod a význam 27

gvozdnica, pôvod a význam 27

gyba, pôvod a význam 27 – 28

gybatí, pôvod a význam 28

hába, háby, pôvod a význam 28

habovka, pôvod a význam 28

Habovka, pôvod názvu 28

hača, pôvod a význam 28

hačava, pôvod a význam 28 – 29

Hačava, pôvod názvu 28

hádam, význam a používanie ako častice
199 – 203

háj, pôvod a význam 29

hajnáč, pôvod a význam 29

Hajnačka, pôvod názvu 29

hájny, pôvod a význam 29

haláč, pôvod a význam 29

Haláčovec, pôvod názvu 29

halič, pôvod a význam 30

haliť, pôvod a význam 30

hámor, pôvod a význam 30

handel, pôvod a význam 30

Handlová, pôvod názvu 30

Harakovce, pôvod názvu 154

harhaj, pôvod a význam 30 – 31

Harhaj, pôvod názvu 31

hať, pôvod a význam 31

Hatné, pôvod názvu 31

hatný, pôvod a význam 31

HEČKO, František: Červené víno, prostried-
ky negácie v románe 257 – 276

helépať, pôvod a význam 31

Heľpa, pôvod názvu 31

heľpať, pôvod a význam 31

hlad, pôvod a význam 31

hladký, výskyt slova v slovenských geo-
grafických názvoch 21 – 26

hladovka, pôvod a význam 31

Hladovka, pôvod názvu 31

hladový, pôvod a význam 32

hlbka, pôvod a význam 32

Hlboké, pôvod názvu 32

Hlboké nad Váhom, pôvod názvu 32

hlboký, pôvod a význam 32

hlina, pôvod a význam 32

hliník, pôvod a význam 32

Hliník, pôvod názvu 32

hlinikáreň 123

Hlinné, pôvod názvu 32

hlinný, pôvod a význam 32

hliva, pôvod a význam 32

hlivište, pôvod a význam 32 – 33

Hlivištia, pôvod názvu 32
hnoj, pôvod a význam 33
Hnojné, pôvod názvu 33
hnojný, pôvod a význam 33
hnus, pôvod a význam 33
hnúšče, pôvod a význam 33 – 31
Hnúšťa, pôvod názvu 33
hočtina, pôvod a význam 88
holáč, pôvod a význam 29
holič, pôvod a význam 86
Holič, pôvod názvu 86
holý, pôvod a význam 86
hora, pôvod a význam 86
HORAK, Gejza, spomienka pri príležitosti
deväťdesiateho výročia narodenia 45
– 46
horelica, pôvod a význam 86 – 87
Horelica, pôvod názvu 87
horen, pôvod a význam 87
horenica, *hornica*, pôvod a význam 87
Horenická Hôrka, pôvod názvu 87
Horná Lehota, pôvod názvu 87
Horňane, pôvod a význam 87
Horňany, pôvod názvu 87
Horné Hámre, pôvod názvu 30
Horné Chlebany, pôvod názvu 160
Horný Jatov, pôvod názvu 348
horný, pôvod a význam 87
hostí, pôvod a význam 88
Hostie, pôvod názvu 88
hoščina, pôvod a význam 88
Hoština, pôvod názvu 88
hôrka, pôvod a význam 88 – 89
Hôrka, pôvod názvu 89
Hôrka nad Váhom, pôvod názvu 88
Hôrky, pôvod názvu 89
hrab, pôvod a význam 89
hrabať, pôvod a význam 89
hrabišče, pôvod a význam 89 – 90
Hrabová Roztoka, pôvod názvu 89
hrabovčík, pôvod a význam 89
Hrabovčík, pôvod názvu 89
hrabovec, pôvod a význam 89
hrabový, pôvod a význam 89
Hrabušice, pôvod názvu 90

hrad, pôvod a význam 90
hradisko, pôvod a význam 90
Hradisko, pôvod názvu 90
hradište, pôvod a význam 90 – 91
Hradište, pôvod názvu 90
Hradište pod Vrátnom, pôvod názvu 90
– 91
hradník, pôvod a význam 91
hradný, pôvod a význam 91
hrádok, *hrádek*, pôvod a význam 91
Hrádok, pôvod názvu 91
hrach, pôvod a význam 91
hrachov, pôvod a význam 92
hrachovište, pôvod a význam 92
Hrachovište, pôvod názvu 92
Hrachovo, pôvod názvu 92
hrašovik, pôvod a význam 92
Hrašovik, pôvod názvu 92
hrič, pôvod a význam 92
hriešnica, význam a používanie 232 – 234
hriešnička, význam a používanie 232
– 234
hriň, pôvod a význam 92 – 93
Hriňišče, pôvod názvu 92
Hriňová, pôvod názvu 93
hriňový, pôvod a význam 93
hriš, pôvod a význam 154
hrišče, pôvod a význam 287
Hrišovce, pôvod názvu 154
hrišovec, pôvod a význam 154
hrk, pôvod a význam 154
hrkať, pôvod a význam 154
hrkovec, pôvod a význam 154 – 155
hrncár, pôvod a význam 155
hrochať, pôvod a význam 155
hrochot, pôvod a význam 155
Hrochoť, pôvod názvu 155
hrubov, pôvod a význam 155
Hrubov, pôvod názvu 155
hrubý, pôvod a význam 155
hruša, pôvod a význam 156
hrušov, pôvod a význam 156
Hrušov, pôvod názvu 156
hrušovane, pôvod a význam 156

Hrušovany, pôvod názvu 156
Hrušovo, pôvod názvu 156
hrušový, pôvod a význam 156
hruštín, pôvod a význam 156
Hruštín, pôvod názvu 156
hruštiť, pôvod a význam 156
huba, pôvod a význam 157
hubina, pôvod a význam 157
Hubina, pôvod názvu 157
hubiť, pôvod a význam 157
hubov, pôvod a význam 157
Hubovo, pôvod názvu 157
Hudcovce, pôvod názvu 157
hudec, pôvod a význam 157
hudieť, pôvod a význam 157
Humenné, pôvod názvu 157
humenný, pôvod a význam 157
humenský, pôvod a význam 157
Humenský Rokytov, pôvod názvu 157
humno, pôvod a význam 158
hus, pôvod a význam 158
husák, pôvod a význam 158
Husák, pôvod názvu 158
husina, pôvod a význam 158
huta, pôvod a význam 158
hutka, pôvod a význam 158
Hutka, pôvod názvu 158
Huty, pôvod názvu 158
hvozď, pôvod a význam 158
hvozdnica, pôvod a význam 159
Hvozdnica, pôvod názvu 159
Hybe, pôvod názvu 27
Hybica, pôvod názvu 28
hýľ, pôvod a význam 159
hýľov, pôvod a význam 159
Hýľov, pôvod názvu 159

chám, *chán*, pôvod a význam 159
chanava, *chamava*, pôvod a význam 160
Chanava, pôvod názvu 160
chlaba, *chl'ab*, pôvod a význam 160
Chl'aba, pôvod názvu 160
chléb, pôvod a význam 160 – 161
chleba, pôvod a význam 160
Chlebane, pôvod a význam 160

chlebit', pôvod a význam 161
chlebnica, pôvod a význam 161
Chlebnice, pôvod názvu 161
Chlévane, pôvod a význam 213
chliev, *chlév*, pôvod a význam 213
chlm, pôvod a význam 214
Chlmec, pôvod a význam 214
chmel, pôvod a význam 214
Chmel'ane, pôvod a význam 214
Chmel'any, pôvod názvu 214
Chmel'nica, pôvod názvu 214
chmel'ov, pôvod a význam 214
Chmel'ov, pôvod názvu 214
Chmel'ová, pôvod názvu 214
Chmel'ovec, pôvod názvu 214
chmina, pôvod a význam 215
Chmiňane, pôvod a význam 215
Chmiňany, pôvod názvu 215
chod, význam a používanie 83
chochol, pôvod a význam 215
Chocholná, pôvod názvu 215
chocholný, pôvod a význam 215
Chrabrane, pôvod a význam 215 – 216
Chrabrany, pôvod názvu 215
chrabro, *chrabr*, pôvod a význam 215
chrám, pôvod a význam 216
chráмец, pôvod a význam 216
Chráмец, pôvod názvu 216
chrast', pôvod a význam 216 – 217
Chrast' nad Hornádom, pôvod názvu 216
Chrastince, pôvod názvu 217
chrastinec, pôvod a význam 217
Chrastné, pôvod názvu 217
chrastný, pôvod a význam 217
Chrašťane, pôvod a význam 217
Chrašťany, pôvod názvu 217
chren, pôvod a význam 217
chrenovec, pôvod a význam 217
Chrenovec-Brusno, pôvod názvu 217
chropat', pôvod a význam 218
chropov, pôvod a význam 218
Chropov, pôvod názvu 218
chrt, pôvod a význam 218
Chrt'ane, pôvod a význam 218
Chrt'any, pôvod názvu 218

chtelnica, pôvod a význam 218
Chudá Lehota, pôvod názvu 218
chudý, pôvod a význam 218
Chvalizi, pôvod a význam 218
chvoj, *chvoja*, pôvod a význam 219
chvojnica, pôvod a význam 219
Chvojnica, pôvod názvu 219
chyniť, pôvod a význam 219
Chynorane, pôvod a význam 219
Chynorany, pôvod názvu 219
chyža, pôvod a význam 285
chyžen, pôvod a význam 285
Chyžné, pôvod názvu 285

igla, pôvod a význam 285
iglov, pôvod a význam 285 – 286
igra, pôvod a význam 286
igráč, pôvod a význam 286
Igram, pôvod názvu 287
Igrane, pôvod a význam 286
igrat', pôvod a význam 286
igrec, pôvod a význam 286 – 287
Ihráč, pôvod názvu 286
ihrišče, pôvod a význam 287
Ihrište, pôvod názvu 287
il, pôvod a význam 287
ilava, pôvod a význam 287
Ilava, pôvod názvu 287
ilm, pôvod a význam 288
ilmár, *ilmári*, pôvod a význam 288
Ilové, pôvod názvu 288
ilový, pôvod a význam 287 – 288
imel', *imelo*, pôvod a význam 288
Imel', pôvod názvu 288
iň, pôvod a význam 288
Iňa, pôvod názvu 288
Inovec, pôvod názvu 289
inovec, pôvod a význam 288 – 289
Ír, *Severný Í.*, význam a používanie 369
– 370
íst' na vrub, význam a používanie spojenia
129
íst' poruke, význam a používanie spojenia
129
istba, pôvod a význam 289

Istebné, pôvod názvu 289
istebník, pôvod a význam 289
Istebník, pôvod názvu 289
istebný, pôvod a význam 289 – 290
Izbék, pôvod názvu 349

jabloň, pôvod a význam 290
Jabloň, pôvod názvu 290
jabloňa, pôvod a význam 290
jablonec, pôvod a význam 290 – 291
jablonica, pôvod a význam 291
Jablonica, pôvod názvu 291
Jablonka, pôvod názvu 291
jabloňov, pôvod a význam 291
Jablonov, pôvod názvu 290
Jabloňovce, pôvod názvu 290
Jablonové, pôvod názvu 290, 291
jabloňový, pôvod a význam 291
Jalná, pôvod názvu 292
jalný, pôvod a význam 292
Jalová, pôvod názvu 342
jalovec, pôvod a význam 342
Jalovec, pôvod názvu 342
jalový, pôvod a význam 342
jalša, pôvod a význam 342
Jalšová, pôvod názvu 343
jalšovik, pôvod a význam 343
Jalšovik, pôvod názvu 343
jalšový, pôvod a význam 343
jama, pôvod a význam 343
jamník, pôvod a význam 343 – 344
Jamník, pôvod názvu 343 – 344
Jarabá, pôvod názvu 344
jarabina, pôvod a význam 344
Jarabina, pôvod názvu 344
jarabý, pôvod a význam 344
jarovina, *jarovnica*, pôvod a význam 344,
345
Jarovnice, pôvod názvu 344
jarový, pôvod a význam 345
jary, pôvod a význam 345
jas, pôvod a význam 345
jaseň, pôvod a význam 345
jasenev, pôvod a význam 346
jasenica, pôvod a význam 345

Jasenica, pôvod názvu 345, 346
Jasenie, pôvod a význam 345
Jasenie, pôvod názvu 345
jaseno, pôvod a význam 345
jaseňov, pôvod a význam 346
Jasenov, pôvod názvu 346
Jasenová, pôvod názvu 346
Jasenovce, pôvod názvu 346
Jasenové, pôvod názvu 346
jaseňovec, pôvod a význam 346
Jasenovo, pôvod názvu 346
jaseňový, pôvod a význam 346
jasle, pôvod a význam 346
Jaslovce, pôvod názvu 347
jaslovec, pôvod a význam 346 – 347
jasov, pôvod a význam 347
Jasov, pôvod názvu 347
jastrab, pôvod a význam 347
Jastrabá, pôvod názvu 347
jastrabí, pôvod a význam 348
jastrabie, pôvod a význam 347
Jastrabie nad Topľou, pôvod názvu 347
Jastrabie pri Michalovciach, pôvod názvu 348
jata, pôvod a význam 348
jatov, pôvod a význam 348
Jatov, pôvod názvu 348
jaz, pôvod a význam 348 – 349
jazdený, j-é autá, význam a používanie 230 – 231
jazdiť, význam a používanie 230 – 231
 Jazyk – historický fenomén, správa z vedeckého seminára venovaného Kataríne Habovštiakovej 357 – 360
 jazyková kultúra: zvuková realizácia textu v masmédiách 138 – 144
 Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia, recenzia zborníka 360 – 366
jednoeurovka, tvorenie, význam a používanie 66
jednoeurový, j-á minca, význam a používanie 66
jednovajíčkový, j-é dvojčatá, význam a používanie 191
jelša, pôvod a význam 342

JÓNA, Eugen, spomienka pri príležitosti stého výročia narodenia 3 – 11
 jubilant 211 – 212
Juhoafričan, tvorenie, význam a používanie 369 – 370

KAČALA, Ján: Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine, recenzia 366 – 368
kobyła, žrebná k., význam a používanie 319
kodanský, pravopis 318
Kolárovo, pôvod názvu 27
Komjatice, pôvod názvu 348
 konfesia 102
 konfesijný 102
 konzultant 211 – 212
Kráľovský Chlmec, pôvod názvu 214
kraslica, význam a používanie 255 – 256
Križany, pôvod názvu 160

laboratórny 121
 LAERTIOS, Diogenes: Životopisy slávnych filozofov, rozbor prekladu 71 – 81
last minute, význam a používanie 124 – 125
last moment, význam a používanie 126 – 127
lastminutový, význam a používanie 126
 lexikológia: najčastejšie a najmenej časté slová 144 – 149; nečinnosť význam podstatného mena *činnosť* 82 – 85; pôvodný slovesný tvar *platí* ako častica 199 – 203

Lidl, skloňovanie 188
 línia 101
 líniový 101
Liptovský Hrádok, pôvod názvu 91
lukratívny, význam a používanie 191 – 192
luxusný, význam a používanie 191 – 192

MAGÁLOVÁ, Gabriela: Frazelológia (nielen) pre žurnalistov, recenzia 50 – 54
Malá Hradná, pôvod názvu 91

Malá Chocholná, pôvod názvu 215
Malé Chlievany, pôvod názvu 213
Malý Chmeľov, pôvod názvu 214
manažér; význam a skloňovanie 300 – 303
maškrtnica, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
maškrtnička, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
mať naporiadzi, význam a používanie spojenia 129
mať za to, že..., význam a používanie 184 – 186
materský, m-á dovolenka, význam a používanie 42 – 43
maturovať, význam a používanie 317 – 318
 medailóny: HORÁK, Gejza, spomienka pri príležitosti deväťdesiateho výročia narodenia 45 – 46; JÓNA, Eugen, spomienka pri príležitosti stého výročia narodenia 3 – 11; SABOL, Ján, medailón pri príležitosti životného jubilea 105 – 108;; TÓBIK, Štefan, spomienka pri príležitosti stého výročia narodenia 109 – 116
mediálny, význam a používanie 121 – 122
médiový, význam a používanie 121 – 122
Mechenice, pôvod názvu 215
mienka, podľa mojej m., význam a používanie 184 – 186
minca, eurová m., jednoeurová m., význam a používanie 66
 misia 102
 misijný 102
 mliekareň 123
Mojmírovce, pôvod názvu 288
Moravany, skloňovanie 176 – 177
 morfológia: tvary slovesa *pomstiť (sa)* 355 – 356
môžbyť, význam a používanie 199 – 203
multimediálny, význam a používanie 121 – 122
multimédiový, význam a používanie 121 – 122

NÁBĚLKOVÁ, Mira: Slovenčina a čeština v kontakte, recenzia 237 – 243
nabrúsiť, význam a používanie 55
nasledujúci, význam a používanie 60
nastrelenie, význam a používanie 127
nastrelit', n. náušnice, význam a používanie 127
nastreľovanie, význam a používanie 127
nastreľovať, n. náušnice
náušnice, nastrelit' n., nastreľovať n., význam a používanie 127
nazdávať sa, význam a používanie 184 – 186
 negácia v románe Františka Hečka Červené víno 257 – 276
Nemec, Východný N., Západný N., tvorenie, význam a používanie 371
nevďačnica, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
nevďačníčka, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
nie je, význam a používanie 316 – 317

obrúsiť, význam a používanie 55
odzrkadľovať, odzrkadliť, význam a používanie 58
ojazdený, o-é autá, význam a používanie 230 – 231
ojazdiť, význam a používanie 230 – 231
 onomastika: motivácia nomenklatúry psích mien 149 – 153; priezviská *Šajnoha, Škovira/Škoviera, Švihran, Švikruha* 234 – 236; priezviská zakončené príponou *-oň* 103 – 104; výskyt slov *ostrý, tupý a hladký* v slovenských geografických názvoch 21 – 26; železiarska výroba v obci Hronec a jej odraz v terénnych názvoch 203 – 210

Oset, Južný O., Severní O-i, tvorenie, význam a používanie 371
ostrý, výskyt slova v slovenských geografických názvoch 21 – 26

Paciga, pôvod a význam mena 18 – 20

- pamät'*, skloňovanie 189
parazit, skloňovanie 320
 parketáreň 123
pät'desiateurovka, tvorenie, význam a používanie 66
päteurovka, tvorenie, význam a používanie 66
pät'stoeurovka, tvorenie, význam a používanie 66
 pečiváreň 123
 penzia 102
 penzijný 102
pila, rozbrusovacia p., význam a používanie 55 – 56
pizza, skloňovanie 251 – 253
platí, ako častica 199 – 203
platiť, význam a používanie 199 – 203
podlažnosť, p. budov, význam a používanie 315
pomocnica, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
pomocníčka, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
pomstiť (sa), význam a používanie 355 – 356
posilový, p-é vlaky, význam a používanie 318 – 319
používateľ, význam a používanie 63
povedzme, význam a používanie ako častice 199 – 203
požičovňa, význam a používanie 122 – 123
pôrodnica, význam a používanie 232 – 234
pôrodníčka, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
pôžičkáreň, význam a používanie 122 – 123
 praktikant 211 – 212
 pravopis: bodka na konci vety za skratkou 316; pravopis názvu *Veľká noc* 254 – 255; názov kostolov 61; názvu *únia/Únia* 101; prídavného mena *kodanský* 318; skratiek *s. r. o.* a *spol. s r. o.* 254; slovesa *presvetľovať* 58
prebrúsiť, význam a používanie 55
predchádzajúci, význam a používanie 60
prehánky, snehové, p., význam a používanie 56 – 57
 prémia 101
 prémiový 101
prepytujem, význam a používanie ako častice
presvedčenie, podľa môjho p-a, význam a používanie 184 – 186
presvetľovať, presvetliť, pravopis, význam a používanie 58
priať, význam a používanie 189 – 190
prijat', časovanie 256
priviesť do pomykova, význam a používanie spojenia 129
 profesia 101, 102
 profesijný 102
 profesiový 101
promovať, význam a používanie 317 – 318
realitka, význam a používanie 127 – 128
 recenzie: BACHMANNOVÁ, Jarmila: *Za života se stane ledacos* 307 – 314; BARILLÉ, Albert: *Bol raz jeden život*, preklad animovaného seriálu 117 – 120; BLANÁR, Vincent: *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky* 304 – 307; GALVÉZ, Pedro: *Seneca. Učiteľ cisára Nera* 243 – 248; Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia, recenzia zborníka 360 – 366; KAČALA, Ján: *Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine* 366 – 368; MAGÁLOVÁ, Gabriela: *Frazeológia (nielen) pre žurnalistov* 50 – 54; NÁBĚLKOVÁ, Míra: *Slovenčina a čeština v kontakte* 237 – 243
reku, význam a používanie 199 – 203
Remetské Hámre, pôvod názvu 30
 rezponzoriálny 121
 rezponzoriový 121
 réžia 102
 režijný 102

- rigorozant*, význam a používanie 211 – 212
- robotnica*, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
- robotníčka*, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
- rozbor literárneho diela: HEČKO, František: Červené víno, prostriedky negácie v románe 257 – 276; LAERTIOS, Diogenes: Životopisy slávnych filozofov 71 – 81
- rozbrúsiť*, tvorenie, význam a používanie 55 – 56
- rozbrusovací, r-ia pila*, význam a používanie 55 – 56
- rozbrusovačka*, tvorenie, význam a používanie 55 – 56
- rozbrusovať*, tvorenie, význam a používanie 55 – 56
- rozplliť*, tvorenie a význam 55
- rozseknúť*, tvorenie a význam 55
- roztrhať*, tvorenie a význam 55
- rupov*, pôvod a význam 218
- Ruskovce*, pôvod názvu 213
- s. r. o.*, pravopis skratky 254
- SABOL, Ján, medailón pri príležitosti životného jubilea 105 – 108
- samodruhá*, pôvod, význam a používanie 249 – 251
- Sebechleby*, pôvod názvu 161
- Severoameričan*, tvorenie, význam a používanie 369 – 370
- Severoír*, tvorenie, význam a používanie 369 – 370
- silný*, význam a používanie 191
- skloňovanie: názvu *Lidl* 188; názvu *Moravany* 176 – 177; názvu *euro* 67 – 68; podstatného mena *cvikla* 60 – 61; podstatného mena *manažér* 300 – 303; podstatného mena *pamäť* 188; podstatného mena *pizza* 251 – 253; podstatného mena *zver* 187; podstatných mien *večera* a *večer* 62
- skorý*, *s. nákup*, význam a používanie 128
- Slanská Huta*, pôvod názvu 158
- Slovo – Tvorba – Dynamickosť, správa z medzinárodnej vedeckej konferencie 178 – 183
- snehánky*, tvorenie, význam a používanie 56 – 57
- Spišská Nová Ves*, pôvod názvu 286
- spol. s r. o.*, pravopis skratky 254
- správy: 18. svetový kongres Medzinárodnej federácie prekladateľov (FIT) v Šanghaji 47 – 50; Jazyk – historický fenomén, vedecký seminár venovaný Kataríne Habovštiakovej 357 – 360; Slovo – Tvorba – Dynamickosť, medzinárodná vedecká konferencia 178 – 183
- srdcovo-cievny, s. systém, s-e choroby, s-e abnormality*, význam a používanie 333 – 336
- srdcovocievny, s. systém, s-e choroby, s-e poruchy*, význam a používanie 333 – 336
- srdcový*, význam a používanie 333 – 336
- Staré Hory*, pôvod názvu 86
- starý*, výskyt slova v slovenských geografických názvoch 21 – 26
- Stebnická Huta*, pôvod názvu 158
- Stebník*, pôvod názvu 289
- stoeurovka*, tvorenie, význam a používanie 66
- Suchá Hora*, pôvod názvu 86
- Súl'ov-Hradná*, pôvod názvu 91
- svetlo*, pravopis 58
- svoj*, význam a používanie 187 – 188
- syntax: analytické pomenovanie typu sloveso – príslovkový výraz 129 – 137; jednočlenné neurčitkové vety podmienené konštrukčne 321 – 332
- Šajnoha*, pôvod priezviska 234 – 236
- Šalaga*, pôvod priezviska 18 – 20
- Šarišské Jastrabie*, pôvod názvu 347
- Škorvaga*, pôvod priezviska 18 – 20
- Škovira/Škoviera*, pôvod priezviska 234 – 236

- špongia 101
špongiový 101
štandardizácia geografických názvov: kategória gramatického rodu toponým 337 – 341; slová *staryj*, *tupyj* a *hladký* v slovenských geografických názvoch 21 – 26
štylistika: elektronická komunikácia a jazyk internetovej komunikácie 11 – 18
Švihran, pôvod priezviska 234 – 236
Švikruha, pôvod priezviska 234 – 236
- tanečnica*, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
tanečníčka, tvorenie, význam a používanie 232 – 234
technika, *biela t.*, *čierna t.*, význam a používanie 43
terminológia: eponymá v medicíne 193 – 199; význam a spätosť prídavných mien *srdcovo-cievny* a *srdcovo-cievny* 333 – 336
TÓBIK, Štefan, spomienka pri príležitosti stého výročia narodenia 109 – 116
Trenčianske Jastrabie, pôvod názvu 347
tupý, výskyt slova v slovenských geografických názvoch 21 – 26
Turčianske Jaseno, pôvod názvu 345
tuším, význam a používanie ako častice 199 – 203
tvorenie slov: názov *bakalarant* 211 – 212; prídavné mená od názvu *únia* a *Únia* 101 – 102; zdobeniny od cudzích rodných mien 277 – 280
- únia*, *Únia*, význam a používanie 101 – 102
únijný, *unijný*, význam a používanie 101 – 102
úniový, *ú. projekt*, *ú-á dohoda*, *ú-é právo*, *ú-é kompetencie*, význam a používanie 101 – 102
usmrtiť, význam a používanie 59
utratiť, význam a používanie 59
uvedený, *d'alej u.*, *predtým u.*, význam a používanie 60
uviesť do omylu, význam a používanie spojenia 129
užívateľ, význam a používanie 63
- vajce*, význam a používanie 191
vajíčko, význam a používanie 191
vajíčkovod, význam a používanie 191
Vasil'ov, pôvod názvu 156
večer, skloňovanie 62
večera, skloňovanie 62
Veľká Hradná, pôvod názvu 91
Veľká Chochoľná, pôvod názvu 215
Veľká noc, pravopis 254 – 255
Veľké Hoste, pôvod názvu 88
Veľké Chlievany, pôvod názvu 213
vel'konočný: pravopis názvov *Vel'konočná nedela*, *Vel'konočný pondelok*, *vel'konočné sviatky* 254 – 255
venčiť, význam a používanie 58 – 59
veru, význam a používanie 199 – 203
vetrisko, význam a používanie 191
Voznica, pôvod názvu 27
Vyšný Hrabovec, pôvod názvu 89
- zabiť*, význam a používanie 59
zabrúsiť, význam a používanie 55
Zemplínske Hámre, pôvod názvu 30
zver, skloňovanie 187
- Žehra*, pôvod názvu 155
želat', význam a používanie 189 – 190

Sibyla Mislovičová

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300